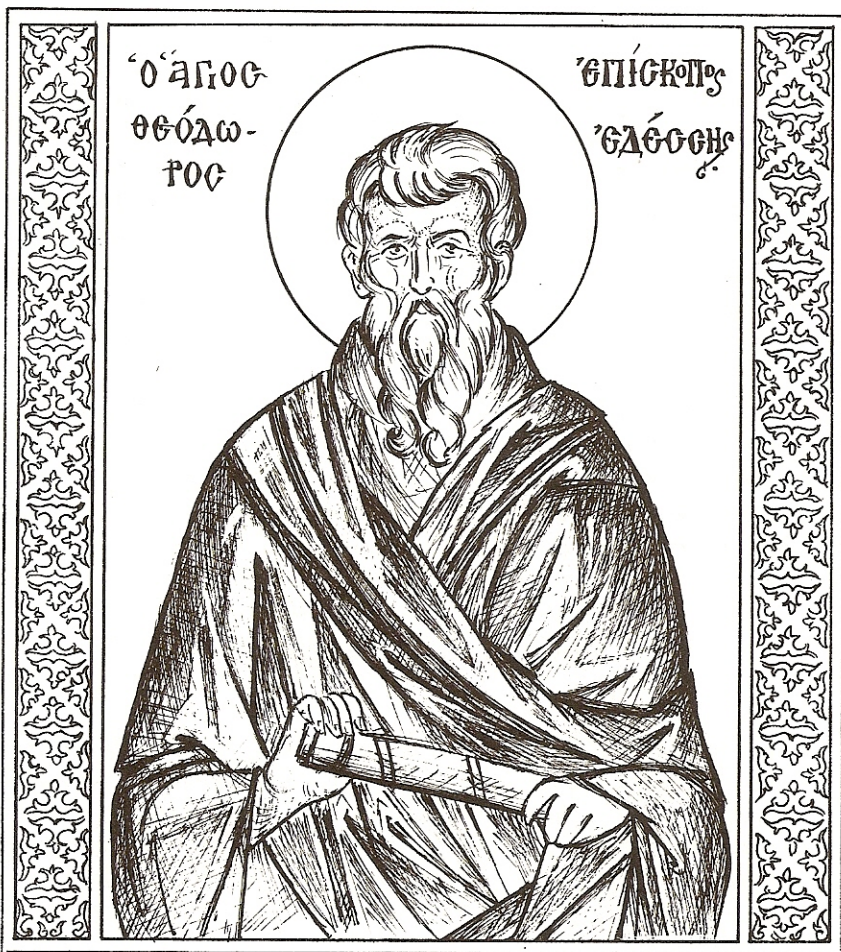

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΤΟΜΟΣ

Β

ΟΣΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΕΔΕΣΣΗΣ

Σύντομη βιογραφία

Ο άγιος πατέρας μας Θεόδωρος έζησε στα χρόνια της βασιλείας του Ήρακλείου και του Κωνσταντίνου του Πρωγώνατου, γύρω στο 660 μ.Χ. Πρώτα άγωνίστηκε τόν άσκητικό βίο στη μονή του άγιου Σάββα· ύστερα, με την ψήφο του Θεού ανέβηκε στον επισκοπικό θρόνο της πόλεως Έδέσ-

σης. Έκανε πολλά θαύματα και όσο ζούσε και μετά τὸ θάνατο, και μὲ τὶς θεῖες διδασκαλίες του ἔκανε πολλοὺς μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ και πολλοὺς νὰ σωθοῦν· και στὶς 19 Ἰουλίου ἀπῆλθε στὶς αἰώνιες μονές, ὅπως ἀναφέρεται στὸ βίο του πὸν περιέχεται στὸ βιβλίο «Καλοκαιρινή». Δὲν γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια ἂν ἄφησε και ἄλλα συγγράμματα· ὅμως αὐτὰ τὰ 100 κεφάλαια πὸν φιλοπόνησε, ἐγκρίθηκαν νὰ συμπεριληφθοῦν στὴ συλλογὴ τῶν νηπτικῶν. Γιατὶ παρέχουν πλούσιο τὸν καρπὸ τῆς ἱερῆς νήψεως και τῆς πνευματικῆς ωφέλειας σὲ κείνους πὸν τὰ διαβάζουν μὲ ἐπιμέλεια. Και ὅσοι ἐπιθυμοῦτε τὴ σωτηρία σας, ἐλάτε και θερίστε ἀφθονα.

Στὸ τέλος τῶν κεφαλαίων αὐτῶν ἔχει προστεθεῖ και τὸ «Θεωρητικὸ» πὸν ἐπιγράφεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου. Βλέποντας ὅτι αὐτὸ ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιον νηπτικὸ χαρακτήρα και ἔχει τὴν ἴδια ἔκφραση τοῦ λόγου μὲ τὰ 100 κεφάλαια, ὅπως και ἀπὸ ἄλλα εὐλόγια σημάδια, βγάλαμε τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι γνήσιο ἔργο τοῦ ἴδιου Θεοδώρου.

Εἰσαγωγικὰ σχόλια

Ὁ ὅσιος Θεόδωρος, ὁ και Σαββαΐτης ἀποκαλούμενος, γιατί ἀσκήθηκε στὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Σάββα στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ και Ἐδέσσης λεγόμενος, γιατί ἐξελέγη ἐπίσκοπος στὴ Μητρόπολη τῆς πόλεως Ἐδεσσα τῆς Συρίας, ἔζησε κατὰ τὸν ἔβδομον αἰώνα και ἦταν γνωστὸς ὡς «μεγάλος ἀσκητής». Ὑπῆρξε πνευματικώτατος και θεωρητικώτατος, ὅπως καταφαίνεται τόσο ἀπὸ τὰ «Ἐκατὸ Κεφάλαια», ὅσο και ἀπὸ τὸ «Θεωρητικὸ», πὸν ἀπ' ὅλα τὰ ἔργα του ἐνσωμάτωσαν μόνον αὐτὰ οἱ συντάκτες τῆς Φιλοκαλίας.

Στὰ «Ἐκατὸ Κεφάλαια» ἀπαντοῦμε συχνά: «ὅπως εἶπε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους», πράγμα πὸν σημαίνει ὅτι ἐκμεταλλεύεται τὴν πείρα τῶν προγενεστέρων ἀσκητικῶν Πατέρων και τὴν ἀναχωνεὺε στὴν προσωπικὴ του πείρα, ὡς σύμφωνη, ἀλλὰ και γιὰ περισσότερη κατοχύρωση τῆς διδασκαλίας του. Ὑπάρχουν ὀλόκληρα κεφάλαια ἐλαφρῶς τροποποιημένα πὸν ἀποτελοῦν μεταγραφὲς ἀπὸ τὸν Εὐάγριο και τὸν ἅγιο Μάξιμο, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀποβαίνουν τὸ θεμέλιο ἄλλων δικῶν του κεφαλαίων.

Ἡ διδασκαλία τοῦ ὁσίου Θεοδώρου στηρίζεται ἐπάνω στὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ἀναφορικὰ μὲ τὴν πτώση, τὴν ἐπαναφορὰ στὴν πρώτη ἀγαθότητα διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ «κατ' εἰκόνα» μὲ τὸ ἅγιο Βάπτισμα, τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυχῆς, τὰ πάθη και τὸν πόλεμο τοῦ σατανᾶ. Βάσει θεολογικῶν και ἀνθρωπολογικῶν προϋποθέσεων κτίζει τὴν διδασκαλία του περὶ τῶν παθῶν, τῶν ἀρετῶν και τῆς δυναμικῆς φορᾶς τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν κάθαρση, τὴ μυστικὴ ἔνωση μὲ τὸν Χριστὸ και τὴ θέωση τοῦ νοῦ.

Κατὰ τὸν ἔβδομο αἰώνα, πὸν ἔζησε ὁ ὅσιος Θεόδωρος, εἶχε ἀναπτυχθεῖ πλουσιότατη ἀσκητικὴ και πνευματικὴ γραμματεία, ἀπὸ τὴν ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἀνεπαί-

σθητα επηρεάζεται, μέχρι σημείου να μην είναι εύκολο να διακρίνει κανείς πότε μεταγράφει από προγενέστερους Πατέρες, πότε διαπιστώνεται ταυτότητα απόψεων και πότε παρουσιάζει πρωτοτυπία. Και αυτό εξ άφορμης της φραστικής αναπλάσεως των κεφαλαίων. Πάντως είναι άσφογα από την άποψη της ασκητικής και θεολογικής παραδόσεως, αφού τὰ κεφάλαια αναπτύσσονται μέσα στα πλαίσια της πατερικής εμπειρίας, στην οποία αρκετά προσωπικά στοιχεία συνεισφέρει ο Όσιος.

Τὰ ίδια σχεδόν μπορεί να λεχθούν και για τὸ «Θεωρητικό», πού εἶναι λόγος ασκητικός μὲν, ἀλλὰ κινεῖται σὲ ὑψηλὰ ἐπίπεδα θεωρίας καὶ θεοῦ ἔρωτος. Ἐλέχθη ὅτι τὰ θέματα αὐτὰ ἀναπτύχθηκαν τὸν δέκατο τέταρτο αἰώνα καὶ γι' αὐτὸ ἀμφισβητήθηκε ἡ πατρότητα τοῦ «Θεωρητικοῦ». Νομίζομε, ὅτι ὁ προβαλλόμενος λόγος δὲν εὐσταθεῖ, γιατί μέχρι τὸν ἔβδομο αἰώνα τὰ θέματα αὐτὰ εἶχαν ἀναπτυχθεῖ ὄχι μονάχα ἀπὸ τοὺς Καππαδόκες, τοὺς Ἀλεξανδρινούς καὶ τοὺς ἀσκητικούς Πατέρες, ἀλλὰ πλούσιο ὕλικὸ καὶ ἱστορικούς ἐρεθισμοὺς πρόσφερε πρὸ τῶν Νεοπλατωνικῶν καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουδαῖος Φίλων. Ἀφήνομε τὸ πόσον ἐπέδρασαν στοὺς ἁγίους Πατέρες κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου αἰώνα τὰ Ἀρεοπαγιτικὰ συγγράμματα, πού ἔδωσαν μεγάλη ὠθηση στὸν θεωρητικὸ βίον καὶ στὴ φιλολογία περὶ θεοῦ ἔρωτος.

Τὸ «Θεωρητικὸ» εἶναι μιὰ πλήρης ἔκθεση τῶν προϋποθέσεων τῆς θεώσεως, μέσα στὴν ὁποία σημαντικὴ θέση κατέχει ὁ θεωρητικὸς τρόπος ζωῆς, ὡς συνεχῆς ἀνάταση τοῦ νοῦ εἰς τὰ νοητά, φυσικὰ μὲ προσευχὴ καὶ τὴ λοιπὴ παραδοσιακὴ ἀσκητικὴ ἀγωγή. Ἡ θεωρία τῶν νοητῶν ὀδηγεῖ εἰς τὸν ἔρωτά τους καὶ ἐπομένως τὰ γήινα λησμονοῦνται. Χωρὶς νὰ πρόκειται γιὰ ἕνα πνευματικὸ μονοφυσισμὸ, ἡ ψυχὴ νοεροποιούμενη εὐρίσκει τὴν ἀπόλυτη μακαριότητά της στὸ χῶρον τῶν νοητῶν, ὅπου ὁ Χριστὸς, ὁ ἀγγελικὸς διάκοσμος καὶ τὰ μακάρια πνεύματα, κατάλαμπόμενά ἀπὸ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἀκτίστου φωτὸς καὶ πλέοντα στὸ κτιστὸ φῶς τῆς πρεσβυτέρας κτίσεως.

Ὁ ὅσιος Θεόδωρος —ἐάν εἶναι αὐτὸς ὁ πατὴρ τοῦ «Θεωρητικοῦ»—, γνωρίζει ἀρκετὰ τὴν γραμματεία περὶ θεοῦ φωτὸς, περὶ πνευματικῆς θεωρίας, περὶ τῆς ἀξίας τοῦ νοῦ καὶ τῶν φυσικῶν καὶ ὑπερφυσικῶν κινήσεων του, καταφάσκει στὶς σωματικὲς αἰσθήσεις, ἀλλὰ συνιστᾷ τὴν ὑπέρβασή τους, ἀναλύει τὴν ἀνθρωπολογικὴ σύνθεση καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ πιστοῦ, δίδει τὸ προβάδισμα στὴν ἀγαθὴ βούληση γιὰ ἀνάβαση τοῦ νοῦ στὸν Θεὸ καὶ γενικῶς, ἀναπτύσσει παραδοσιακῶς τὴν πατερικὴ διδασκαλία γιὰ τὴν πνευματικὴ τελείωση.

Τὸ «Θεωρητικὸ» συνοφίζει βαθιεῖς καὶ πυκνὲς ἐμπειρίες καὶ προϋποθέτει πλούσια χάρη, μεγάλο καὶ ἐλλαμπόμενο νοῦ καὶ ὑψηλὴ θεολογικὴ γνώση, καὶ φαίνεται, ὅτι μᾶλλον ἔχει γραφεῖ στὴν περίοδο τοῦ μονασμοῦ του παρὰ στὸν καιρὸ τῆς ποιμαντικῆς του δράσεως, αφού εἶναι προορισμένο νὰ διδάξει τοὺς μοναχοὺς γιὰ τὴ θεωρητικὴ ζωὴ, ὄχι βέβαια στὴν ἐκδοχὴ τῶν φιλοσόφων.

Ἑκατὸ ψυχωφελὴ κεφάλαια

Ἐπειδὴ μὲ τῆ χάρις τοῦ Θεοῦ ἀπαρνηθήκαμε τὸ σατανᾶ καὶ τὰ ἔργα του καὶ συνταχθήκαμε μαζί μὲ τὸ Χριστό, τόσο μὲ τὸ ἅγιο βάπτισμα, ὅσο καὶ τώρα πάλι μὲ τὸ μοναχικὸ σχῆμα, ἃς τηρήσουμε τὶς ἐντολές Του. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ ὄχι μόνο ἡ διπλὴ μας ἰδιότητα, δηλαδή τοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ μοναχοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ φυσικὸ χρέος, κατὰ τὸ ὁποῖο, ἀφοῦ πλαστήκαμε ἀπὸ τὸ Θεὸ στὴν ἀρχὴ «καλοὶ λίαν»¹, τέτοιοι πρέπει νὰ εἴμαστε. Γιατὶ ἂν καὶ ἡ ἁμαρτία ποὺ εἰσχώρησε ἀπὸ δική μας ἀπροσεξία ἔφερε μαζί της τὸ παρὰ φύση, ἀλλὰ πάλι ὁ Θεὸς μας μὲ τὸ πολὺ ἔλεός Του μᾶς ξανακάλεσε καὶ μᾶς ἀνακαίνισε μέσω τοῦ πάθους τοῦ Ἀπαθoῦς. Καὶ ἀγορασθήκαμε μὲ τίμημα τὸ ἀτίμητο αἷμα τοῦ Χριστοῦ², καὶ λυτρωθήκαμε ἀπὸ τὴν ἀρχαία παράβαση ποὺ μᾶς κληρονόμησε ὁ προπάτορας. Ἐὰν λοιπὸν γίνουμε δίκαιοι, δὲν εἶναι τίποτε μεγάλο· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ νὰ ξεπέσομε ἀπὸ τὴν ἀρετὴ, αὐτὸ εἶναι ἐλεεινὸ καὶ ἄξιο κατακρίσεως.

2. Ὅπως τὸ καλὸ ἔργο ποὺ γίνεται χωρὶς ὀρθὴ πίστη, εἶναι τελείως νεκρὸ καὶ δὲν ἔχει καμιά ἐνέργεια, ἔτσι καὶ πίστη μόνη χωρὶς ἐνάρετα ἔργα, δὲ μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ αἰώνιο πῦρ· γιατί ὁ Κύριος εἶπε: «Ὅποιος μὲ ἀγαπᾶ, θὰ τηρήσει τὶς ἐντολές μου»³. Ἐὰν λοιπὸν ἀγαποῦμε τὸν Κύριο καὶ πιστεύομε σ' Αὐτόν, ἃς ἐργαζόμεστε τὶς ἐντολές Του γιὰ νὰ ἐπιτύχομε τὴν αἰώνια ζωὴ. Ἐὰν ὅμως παραβλέπομε τὴν τήρηση τῶν προσταγμάτων Του, στὰ ὁποῖα πειθαρχεῖ ὅλη ἡ κτίση, πῶς θὰ καλέσομε τοὺς ἑαυτοὺς μας πιστούς, ποὺ ἔχομε τιμηθεῖ παραπάνω ἀπ' ὅλη τὴ κτίση, καὶ μόνο ἐμεῖς ἀπ' ὅλα τὰ κτίσματα δείχνομε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀνυπάκουους στὰ προστάγματα τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἀχάριστους πρὸς τὸν Εὐεργέτη;

3. Ὅταν τηροῦμε τὶς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ, δὲν προσφέρομε τίποτε σ' Ἐκεῖνον, γιατί δὲν ἔχει ἀπὸ τίποτε ἀνάγκη καὶ εἶναι δωρεοδότης ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Ἐλλὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας εὐεργετοῦμε μὲ τὸ νὰ προξενοῦμε σ' ἐμᾶς τὴν αἰώνια ζωὴ καὶ τὴν ἀπόλαυση τῶν ἀνέκφραστων ἀγαθῶν.

4. Ὅποιος μᾶς ἀντιτάσσεται στὸ νὰ κατορθώσομε τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, εἴτε πατέρας εἶναι, εἴτε μητέρα, εἴτε ὁποιοσδήποτε, ἃς εἶναι σὲ μᾶς βδελυκτὸς καὶ μισητὸς, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσομε ὅτι «ὁποῖος ἀγαπᾶ τὸν πατέρα του ἢ τὴ μητέρα ἢ κάποιον ἄλλο περισσότερο ἀπὸ ἐμένα, δὲν εἶναι ἄξιός Μου»⁴.

5. Ἐὰς ζώσομε σφικτὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας γιὰ νὰ ἐργασθοῦμε τὶς ἐντολές τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ μὴ δεθοῦμε σφικτὰ μὲ ἀλυσίδες πονηρῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ψυχοφθόρων ἡδονῶν⁵ ποὺ δύσκολα λύνονται, καὶ νὰ μὴ βγῆ ἐναντίον μας ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἀκαρπῆ συκιά, ποὺ ἔλεγε: «Κόψε τὴν ἀπὸ τὴ ρίζα, γιὰ νὰ

1. Γεν. 1, 31.

2. Α' Κορ. 6, 20.

3. Ἰω. 14, 15.

4. Ματθ. 10, 37.

5. Παροιμ. 5, 22.

μὴν πιάνει ἄδικα τὸν τόπο»⁶. Ἐπειδὴ καθένα πού δὲν κάνει καρπὸ καλὸ, τὸν κόβουν καὶ τὸν ρίχνουν στὴ φωτιά⁷.

6. Ἐκεῖνος πού νικιέται ἀπὸ ἐπιθυμίες καὶ ἡδονές καὶ περνᾷ τὴ ζωὴ του μέσα στὸν κόσμο, θὰ πέσει σύντομα μέσα στὰ δίχτυα τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ἡ ἁμαρτία ὅταν γίνει μιὰ φορά, εἶναι φωτιὰ σὲ ξερὰ χόρτα, πέτρα πού κυλάει στὴν κατηφοριά, χαράδρα πού πλαταίνει τὶς ρεματιές· καὶ μὲ κάθε τρῶπο ἐτοιμάζει τὴν ἀπώλεια τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

7. Ἡ ψυχὴ ὅσο βρίσκεται στὸ παρά φύση, ἐξαγριωμένη καὶ γεμάτη ἀγκάθια τῶν ἡδονῶν, εἶναι κατοικητήριον τῶν ἀλλόκοτων θηρίων ὅπως ἔχει γραφῆ: «Ἐκεῖ θ' ἀναπαυθοῦν ὄνοκένταυροι, ἐκεῖ ἔχει τὰ μικρὰ τοῦ ὄσκατζόχοιρος καὶ θὰ συναντήσουν τὰ δαιμόνια τοὺς ὄνοκένταυρους»⁸. αὐτὰ εἶναι τὰ διάφορα πάθη τῆς ἀτιμίας. Ὅταν ὅμως ἐπιστρέφει στὸ κατὰ φύση (γιατὶ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ὅσο βρίσκεται ἀκόμη στὸ σῶμα), καὶ ἐξημερώσει τὸν ἑαυτὸ τῆς μὲ ἐπιμελὴ καλλιέργεια καὶ ζήσει σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, τότε τὰ θηρία πού φώλιαζαν μέσα τῆς θὰ φύγουν· καὶ ἔρχονται οἱ φύλακες τῆς ζωῆς μας ἄγγελοι ἔχοντας ἡμέρα χαρᾶς τὴν ἐπιστροφή τῆς. Καὶ ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἐπιδημεῖ καὶ τὴ διδάσκει θεῖα γνώση, ὥστε νὰ διαφυλαχθεῖ στὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ προοδεύσει σὲ μεγάλα.

8. Οἱ πατέρες ὀνομάζουν τὴν προσευχὴ ὄπλο πνευματικὸ, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ χωρὶς αὐτὸ νὰ βγῆ κανεὶς στὸν πόλεμο· ἀλλιῶς θὰ συρθεῖ αἰχμάλωτος στὴ χώρα τῶν ἐχθρῶν. Καθαρὴ προσευχὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει κανεὶς, ἂν δὲν ἐπιμένει καρτερικὰ κοντὰ στὸ Θεὸ μὲ εὐλικρινὴ καὶ ἄκακη καρδιά. Γιατὶ Αὐτὸς εἶναι πού δίνει τὴν προσευχὴ στὸν προσευχόμενον⁹ καὶ διδάσκει τὸν ἄνθρωπο γνώση¹⁰.

9. Τὸ νὰ παρενοχλοῦν τὰ πάθη τὴν ψυχὴ καὶ νὰ μᾶς πολεμοῦν, αὐτὸ δὲν μπορούμε νὰ τὸ ἐμποδίσουμε. Τὸ νὰ πολυκαιρίζουν ὅμως μέσα μας οἱ πονηρές σκέψεις καὶ νὰ κινοῦν τὰ πάθη, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς. Καὶ τὸ πρῶτο εἶναι ἀναμάρτητο, γιατί δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς. Τὸ δεύτερο ὅμως, ἂν ἀντισταθοῦμε μὲ ἀνδρεία καὶ νικήσουμε, εἶναι πρόξενο στεφάνων· ἂν ἀπὸ χαλαρότητα καὶ δειλία νικηθοῦμε, εἶναι πρόξενο τιμαριῶν.

10. Τρία εἶναι τὰ γενικότερα πάθη, μέσω τῶν ὁποίων γεννιοῦνται ὅλα τὰ ἄλλα: ἡ φιληδονία, ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ φιλοδοξία. Σ' αὐτὰ ἀκολουθοῦν ἄλλα πέντε πονηρὰ πνεύματα καὶ ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται μεγάλο πλῆθος παθῶν καὶ διάφορα εἶδη ποικιλόμορφης κακίας. Ἐκεῖνος λοιπὸν πού νίκησε τοὺς τρεῖς ἀρχηγούς καὶ ἡγεμόνες, φονεύει μαζί καὶ τοὺς ἄλλους πέντε καὶ ὑπὸτάσσει ὅλα τὰ πάθη.

11. Οἱ ἀναμνήσεις ὅσων πράξαμε μ' ἐμπάθεια, τυραννοῦν ἐμπαθῶς τὴν ψυχὴ μας. Ὅταν οἱ ἐμπαθεῖς ἐνθυμήσεις ἐξαλειφθοῦν ὀλότελα ἀπὸ τὴν καρδιά μας, τότε ἔχομε σημάδι συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν μας. Γιατὶ ἕως ὁ-

6. Λουκ. 13, 7.

8. Ἦσ. 34, 14-15.

10. Ψαλμ. 93, 10.

7. Ματθ. 3, 10.

9. Α' Βασ. 2, 9.

του κινείται ή φυγή έμπαθώς, είναι φανερή ή δύναμη τής άμαρτίας επάνω της.

12. Τά σωματικά και ύλικά πάθη λιγοστεύουν και μαραίνονται με τις σωματικές κακοπάθειες· τά ψυχικά και μη φαινόμενα, εξαφανίζονται με την ταπεινοφροσύνη, την πραότητα και την αγάπη.

13. Την έμπαθη έπιθυμία μαραίνει ή έγκράτεια ένωμένη με την ταπεινοφροσύνη· τὸ φλογισμένο θυμὸ καταπραΰνει ή αγάπη· τὸ λογισμό πὸ περιπλανιέται ἐδῶ και ἐκεῖ, τὸν συγκεντρώνει ή έντατική προσευχή με ένθύμηση τοῦ Θεοῦ· και ἔτσι καθαρίζεται τὸ τριμερὲς τής ψυχής. Αυτό τακτοποιώντας και ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ἔλεγε: «Επιδιώκετε τήν εἰρήνη με ὅλους και τὸν άγιασμό, πὸ δίχως αὐτὸν κανεῖς δὲ θά δει τὸν Κύριο»¹¹.

14. Μερικοὶ εἶχαν άπορία, ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο, οἱ έννοιες κινοῦν τὰ πάθη ή τὰ πάθη κινοῦν τις έννοιες; Και ἄλλοι εἶπαν τὸ ένα, ἄλλοι τὸ ἄλλο. Ἐγὼ λέω, οἱ έννοιες είναι πὸ κινοῦνται ἀπὸ τὰ πάθη. Γιατί ἂν δὲν βρίσκονταν μέσα στην ψυχή τὰ πάθη, δὲν θά τήν ένοχλοῦσαν οἱ έμπαθεῖς έννοιες.

15. Οἱ δαίμονες πὸ πάντα μᾶς πολεμοῦν, ἔχουν συνήθεια νὰ μᾶς έμποδίζουν ἀπὸ τις πραγματοποιησίμες και κατάλληλες για μᾶς ἀρετές, και νὰ βάζουν μέσα μας ισχυρὸ πόθο για τις αδύνατες και άταιρίαστες. Ἐκείνους πὸ ἔχουν προκοπή στην ύποταγή, τοὺς αναγκάζουν νὰ κάνουν τὰ ἔργα τῶν ήσυχαστῶν. Στους ήσυχαστὲς και άναχωρητὲς βάζουν τήν έπιθυμία τής κοινοβιακής ζωής. Αὐτὴ τὴ μέθοδο μεταχειρίζονται και για κάθε ἀρετή. Ἐμεῖς ὅμως δὲν πρέπει νὰ άγνοοῦμε τὰ σχέδιά τους, γνωρίζοντας ὅτι ὅλα είναι καλά ὅταν γίνονται στὸν καιρὸ τους και με τὸ μέτρο. Ἀντίθετα, είναι βλαβερὰ ὅλα ὅσα ξεπερνοῦν τὸ μέτρο και δὲν είναι στὸν κατάλληλο καιρὸ.

16. Ἐκείνους πὸ ζοῦν μέσα στὸν κόσμο και είναι κοντὰ στις ἀφορμές τῶν παθῶν, οἱ δαίμονες τοὺς πολεμοῦν και παλεύουν νὰ τοὺς ρίξουν στην άμαρτία πὸ γίνεται με τήν πράξη. Τοὺς έρημίτες, επειδὴ σπανίζουν τὰ ύλικά πράγματα, τοὺς πολεμοῦν με τοὺς λογισμούς. Και είναι πολὺ φοβερότερος ὁ δεύτερος αὐτὸς πόλεμος ἀπὸ τὸν πρώτο. Γιατί ὁ πόλεμος με τὰ πράγματα ἔχει ανάγκη ἀπὸ χρόνο και τόπο και εύκαιρίες. Ἐνῶ ὁ πόλεμος τοῦ νοῦ είναι πιὸ ελεύθερος και δύσκολα μπορεί νὰ αντιμετωπιστεῖ. Σ' αὐτὴ τήν ασώματη μάχη, μᾶς ἔχει δοθεῖ ὡς ὄπλο ή καθαρή προσευχή, γι' αὐτὸ και ἔχει νομοθετηθεῖ νὰ γίνεται ἀδιάλειπτα¹². Αὐτὴ ή προσευχή κάνει τὸ νοῦ δυνατό για τὸν άγώνα, γιατί μπορεί νὰ εκτελεῖται και χωρὶς τὸ σῶμα.

17. Θέλοντας ὁ Ἀπόστολος Παῦλος νὰ δηλώσει τήν τέλεια νέκρωση τῶν παθῶν, λέει: «Όσοι άνήκουν στὸ Χριστό, σταύρωσαν τὸν σαρκικό ἄνθρωπο με τὰ πάθη και τις έπιθυμίες του»¹³. Γιατί ὅταν νεκρώσουμε τὰ πάθη και εξαφανίσουμε τις έπιθυμίες και ύποτάξουμε στὸ Πνεῦμα τὸ σαρκικό φρόνημα, τότε σηκώνουμε τὸ σταυρὸ και ακολουθοῦμε τὸν Χριστό¹⁴. Ἐπειδὴ τί-

11. Ἐβρ. 12, 14.

12. Ἀ΄ Θεσ. 5, 17.

13. Γαλ. 5, 24.

14. Ματθ. 16, 24.

ποτε άλλο δὲν εἶναι ἢ ἀναχώρηση, παρὰ νέκρωση τῶν παθῶν καὶ φανέρωση τῆς ζωῆς ποῦ εἶναι κρυμμένη στὸ Χριστό¹⁵.

18. Ἐκεῖνοι ποῦ ταλαιπωροῦνται ἀπὸ τὶς ἐπαναστάσεις τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ ἔδρα τοῦ θανάτου¹⁶, καὶ παραιτοῦνται ἀπὸ τὸν ἀδιάκοπο πόλεμό του, νὰ μὴν κατηγοροῦν τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸ τους. Γιατὶ ἂν αὐτοὶ δὲν τῆς ἔδιναν δύναμη ἱκανοποιώντας τὶς παράνομες ἐπιθυμίες της, δὲν θὰ ταλαιπωροῦνταν τόσο πολὺ ἀπὸ αὐτήν. Ἡ δὲν βλέπουν ἐκείνους ποῦ σταύρωσαν τὸν ἑαυτὸ τους μαζὶ μὲ τὰ πάθη καὶ τὶς ἐπιθυμίες¹³ καὶ φέρουν τὴ νέκρωση τοῦ Ἰησοῦ στὴ θνητὴ τους σάρκα¹⁷, πὼς ἔχουν τὴ σάρκα συνεργὸ μᾶλλον στὰ καλὰ καὶ ὄχι ἀντίπαλο, ἀλλὰ πειθαρχικὴ καὶ ὀδηγούμενη ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ; Καὶ αὐτοὶ λοιπὸν ἔτσι νὰ κάνουν, καὶ θὰ ἀπολαύσουν τὴν ἴδια ἀνάπαυση.

19. Κάθε συγκατάθεση τοῦ λογισμοῦ πρὸς μιὰ ἀπαγορευμένη ἐπιθυμία, δηλαδὴ συγκατάνευση ἡδονικὴ, εἶναι ἁμαρτία στὸν μοναχό. Πρῶτα ἀρχίζει ὁ λογισμὸς μὲ τὸ παθητικὸ μέρος νὰ σκοτίζει τὸ νοῦ, κατόπιν κλίνει ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ἡδονή, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ἀντισταθεῖ στὴν πάλη. Αὐτὸ λέγεται συγκατάθεση, ἡ ὁποία εἶναι ἁμαρτία. Ὅταν πολυκαιρίσει, κινεῖ τὸ πάθος. Καὶ ὕστερα ἔρχεται σιγὰ-σιγὰ στὴν διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Γι' αὐτὸ μακαρίζει ὁ προφήτης ἐκείνους ποῦ χτυποῦν πάνω στὴν πέτρα τὰ νήπια τῆς Βαβυλώνας¹⁸ (δηλ. ἐκείνους ποῦ ἀποκρούουν ἀμέσως, μὲλις φανοῦν, τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς). Αὐτὸ εἶναι γνωστὸ στοὺς συνετοὺς καὶ φρόνιμους.

20. Οἱ ἄγγελοι, ἐπειδὴ εἶναι ὑπηρετές ἀγάπης καὶ εἰρήνης, χαίρονται γιὰ τὴν μετάνοια καὶ τὴν προκοπὴ μας στὴν ἀρετὴ. Καὶ γι' αὐτὸ φροντίζουν νὰ μᾶς γεμίζουν μὲ πνευματικὲς θεωρίες καὶ βοηθοῦν σὲ κάθε καλὸ. Ἀντίθετα οἱ δαίμονες, ἐπειδὴ εἶναι δημιουργοὶ ὀργῆς καὶ κακίας, χαίρονται ὅταν ἐλαττώνεται ἡ ἀρετὴ καὶ ἔχουν ἔργο νὰ κάνουν τὶς ψυχὲς νὰ κλίνουν σὲ αἰσχροὺς φαντασίες.

21. Ἡ πίστη εἶναι ἕνα ἀγαθὸ τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως τῆς ψυχῆς. Αὐτὴ γεννᾷ μέσα μας τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ διδάσκει τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν, ἡ ὁποία λέγεται πρακτικὴ ἀρετὴ. Ἀπὸ τὴν πρακτικὴ φυτρῶνει ἡ πολυτίμη ἀπάθεια. Γέννημα τῆς ἀπάθειας εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία εἶναι ἐκπλήρωση ὅλων τῶν ἐντολῶν¹⁹, τὶς ὁποῖες συνδέει σφιχτὰ καὶ συγχρατεῖ.

22. Ὅταν ἡ αἴσθησις τοῦ σώματος εἶναι ὑγιής, αἰσθάνεται ποιά ἀρρώστια τὸ κατέχει, ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ δὲν τὴν καταλαβαίνει, πάσχει ἀπὸ ἀναισθησία. Ἔτσι καὶ ὁ νοῦς, ἐνῶ ἔχει πλήρη τὴν ἐνέργειά του, διακρίνει τὶς δυνάμεις του καὶ γνωρίζει ἀπὸ ποῦ εἰσχωροῦν τὰ πάθη πιὸ τυραννικὰ καὶ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος δίνει τὴ δυνατὴ μάχη. Καὶ εἶναι φοβερὸ ἂν κανεὶς δὲν αἰσθάνεται, ἀλλὰ ξοδεύει τὶς ἡμέρες του καὶ μοιάζει μ' ἐκεῖνον ποῦ πολεμᾷ

15. Κολ. 3, 3.

17. Β' Κορ. 4, 10.

19. Ρωμ. 13, 10.

16. Ρωμ. 7, 24.

18. Ψαλμ. 136, 9.

μέσα στο σκοτάδι, χωρίς να βλέπει τους λογισμούς που τον πολεμούν.

23. Όταν το λογικό μέρος της ψυχής ασχολείται επίμονα και σταθερά με τη θεωρία των αρετών, και το επιθυμητικό στρέφεται με ένταση προς την θεωρία αυτή και προς τον δοτήρα της Χριστό, ενώ το θυμικό όπλίζεται κατά των δαιμόνων, τότε οι πνευματικές δυνάμεις μας ενεργούν κατά φύση.

24. Από τρία μέρη αποτελείται κάθε λογική ψυχή κατά τον Θεολόγο Γρηγόριο. Την αρετή του λογιστικού την ονομάζει φρόνηση και σύνεση και σοφία. Την αρετή του θυμικού, ανδρεία και ύπομονη. Και την αρετή του επιθυμητικού, αγάπη και σωφροσύνη και έγκράτεια. Η δικαιοσύνη είναι διασκορπισμένη σε όλες αυτές και τις κάνει να ενεργούν ανάλογα και κατάλληλα. Με τη φρόνηση πολεμά έναντι των αντιθέτων δυνάμεων και υπερασπίζεται τις αρετές. Με τη σωφροσύνη βλέπει τα πράγματα άπαθώς. Με την αγάπη τέλος πείθει να αγαπάς όλους τους ανθρώπους όπως τον έαυτό σου. Με την έγκράτεια περιορίζει κάθε ήδονη. Με την ανδρεία και την ύπομονη όπλίζεται για τους άόρατους πολέμους. Αυτά αποτελούν την αρμονία του εϋηχου όργάνου της ψυχής.

25. Έκείνος που φροντίζει για τη σωφροσύνη και ποθει την μακάρια αγνεία —την όποια δε θα σφάλει κανείς, αν την ονομάσει απάθεια— ως σκληραγωγεί το σώμα του και ως το μεταχειρίζεται σαν δούλο²⁰, και με ταπεινό φρόνημα ως επικαλείται τη θεία χάρη, και θα επιτύχει το ποθούμενο. Έκείνος που τρέφει το σώμα του με υπερβολικό φαγητό, θα υποφέρει από το πνεύμα της πορνείας. Γιατί όπως το πολύ νερό σβήνει τη φωτιά, έτσι την εξαψη της σάρκας και τις αίσχρες φαντασίες εξαφανίζει ή πείνα ή η έγκράτεια ένωμένη με ταπείνωση ψυχής.

26. Το πάθος της μνησικακίας να είναι τελείως μακριά από την ψυχή σου, φιλόχριστε. Μη δώσεις καθόλου τόπο στην έχθρα. Σαν φωτιά κρυμμένη στην καλαμιά του λιναριού, έτσι είναι η μνησικακία που φωλιάζει στην καρδιά. Μάλλον να προσεύχεσαι θερμά για χάρη εκείνου που σε λύπησε και να τον ευεργετείς σε ό,τι μπορείς, για να σώσεις την ψυχή σου από τον θάνατο και για να μην είσαι χωρίς παρηρησία στην προσευχή σου.

27. Στις ψυχές των ταπεινών θα αναπαυθεί ο Κύριος, ενώ στην καρδιά των υπερηφάνων αναπαύονται τα πάθη της άτιμίας. Γιατί κανένα άλλο δέν τα δυναμώνει έναντιον μας, όσο οι υπερήφανοι λογισμοί· και κανένα άλλο δέν ξεριζώνει τα πονηρά χόρτα της ψυχής, όπως η μακάρια ταπείνωση. Γι' αυτό εύλογα η ταπείνωση ονομάζεται παθοκτόνος.

28. Η ψυχή σου να είναι καθαρή από πονηρές ένθυμήσεις και να φωτίζεται από άριστες έννοιες, έχοντας πάντοτε στο νοϋ σου εκείνο που έχει λεχθεί, ότι η φιλήδονη καρδιά είναι φυλακή και άλυσίδα στην ώρα του θανάτου. Η φιλόπονη όμως και πρόθυμη στο καλό, είναι πόρτα άνοικτή. Πράγ-

20. Α' Κορ. 9, 27.

ματι, τις καθαρές ψυχές, όταν βγαίνουν από το σώμα, ἄγγελοι τις ὀδηγοῦν, σὰν νὰ τις κρατοῦν ἀπὸ τὸ χέρι, πρὸς τὴν μακάρια ζωὴ. Ἐνῶ τις λερωμένες καὶ ἀμετανόητες ψυχές, δαίμονες, ἀλλοίμονο, θὰ τις παραλάβουν.

29. Εἶναι ὠραῖο τὸ κεφάλι πού στολιζέται μὲ πολύτιμο στέμμα, μὲ λίθους ἰνδικούς καὶ ἀστραφετὰ μαργαριτάρια. Ἀσυγκρίτως ὅμως πιὸ ὠραία εἶναι ἡ ψυχὴ πού εἶναι πλούσια στὴ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ φωτισμένη ἀπὸ φωτεινότετες θεωρίες καὶ ἔχει ἐγκάτοικο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ ποιὸς θὰ διηγηθεῖ ἐπάξια τὴν ὁμορφιὰ τῆς μακάριος ἐκείνης ψυχῆς;

30. Θυμὸ καὶ ὀργή, μὴν ἀφήσεις νὰ κατοικοῦν μέσα σου. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Ἄνθρωπος πού θυμώνει, δὲν εἶναι εὐπρεπής· στὶς καρδιές ὅμως τῶν πράων ἀνθρώπων θὰ ἀναπαυθεῖ ἡ σοφία»²¹. Ἄν τὸ πάθος τῆς ὀργῆς κυριεύσει τὴν ψυχὴ σου, θὰ βρεθοῦν καλύτεροί σου αὐτοὶ πού ζοῦν στὸν κόσμο καὶ θὰ αἰσχυνθεῖς, γιατί θὰ φανεῖς ἀνάξιος τῆς μοναχικῆς ζωῆς.

31. Σὲ κάθε πειρασμὸ καὶ πόλεμο, νὰ χρησιμοποιεῖς τὴν προσευχὴ σὰν ἀνίκητο ὄπλο, καὶ θὰ νικήσεις μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Νὰ εἶναι ὅμως καθαρὴ ἡ προσευχὴ σου, ὅπως ὁ σοφὸς δάσκαλος μᾶς διδάσκει: «Θέλω, λέει, νὰ προσεύχεστε παντοῦ καὶ νὰ ὑψώνετε ὅσα χέρια πρὸς τὸν οὐρανό, χωρὶς ὀργὴ καὶ ὀλιγοπιστία»²². Ἐκεῖνος λοιπὸν πού παραμελεῖ τὴν προσευχὴ αὐτῆ, θὰ παραδοθεῖ σὲ πειρασμούς καὶ πάθη.

32. Τὸ κρασί εὐφραίνει τὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου, λέει ἡ Γραφή²³. Σὺ ὅμως πού ἔχεις ὑποσχεθεῖ νὰ πενθεῖς καὶ νὰ κλαῖς, ἀπόφυγε τὴν εὐφροσύνη τοῦ κρασιοῦ καὶ θὰ εὐφρανθεῖς μὲ πνευματικὰ χαρίσματα. Ἄν ὅμως εὐφραίνεσαι μὲ κρασί, θὰ συζήσεις μὲ αἰσχροὺς λογισμούς καὶ θὰ βαδίσεις μὲ πολλές λύπες.

33. Οἱ ἑορτὲς μὴ νομίζεις ὅτι γίνονται μὲ οἰνοποσία, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνακαίνιση τοῦ νοῦ καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς. Γιατὶ γεμίζοντας τὴν κοιλιά καὶ πίνοντας κρασί, θὰ παροργίσεις μᾶλλον αὐτὸν πού θέλεις νὰ τιμήσεις μὲ τὴν πανήγυρη.

34. Ἔχομε ἐντολὴ νὰ ἀγρυπνοῦμε μὲ φαλμωδίες, προσευχὲς καὶ ἀνάγνωση ἱερῶν βιβλίων πάντοτε, καὶ προπάντων τις ἑορτὲς. Ὁ ἀγρυπνὸς μοναχὸς λεπτύνει τὴ διάνοιά του καὶ τὴν κάνει κατάλληλὴ γιὰ ψυχωφελεῖς θεωρίες, ἐνῶ ὁ πολὺς ὕπνος παχαίνει τὸν νοῦ. Ἄλλὰ πρόσεχε νὰ μὴ δώσεις τὸν ἑαυτὸ σου κατὰ τὴν ἀγρυπνία σὲ μάταιες διηγήσεις ἢ σὲ πονηροὺς λογισμούς. Εἶναι καλύτερο νὰ κοιμᾶσαι, παρὰ νὰ ἀγρυπνεῖς γιὰ μάταια λόγια καὶ λογισμούς.

35. Ἐκεῖνος πού ἔχει φίδι μέσα στὸν κόρφο του κι ἐκεῖνος πού ἔχει λογισμὸ πονηρὸ μέσα στὴν καρδιά του, θὰ πεθάνουν. Ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ φαρμακερὸ δάγκωμα τοῦ φιδιοῦ κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸ θανατηφόρο φαρμάκι πού ἔβαλε στὴν ψυχὴ του. Ἄλλὰ νὰ σκοτώνομε γρήγορα τὰ γεννήματα τῶν ἐχι-

21. Παροιμ. 11, 25· 14, 33.

22. Α' Τιμ. 2, 8.

23. Ψαλμ. 103, 15.

δνῶν, καὶ νὰ μὴν κυφοροῦμε πονηροὺς λογισμοὺς μέσα στὴν καρδιά μας, γιὰ νὰ μὴν πονέσομε πικρά.

36. Ἡ καθαρὴ ψυχὴ εὐλόγα μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ σκευὸς ἐκλογῆς καὶ κλεισμένος κῆπος καὶ σφραγισμένη πηγὴ²⁴ καὶ θρόνος τῆς αἰσθήσεως²⁵. Ἡ ψυχὴ ποὺ μολύνεται μὲ ἀκάθαρτες σκέψεις εἶναι γεμάτη ἀπὸ βρωμερὴ λάσπη.

37. Ἐγὼ ἀκούσει ἀπὸ πεπειραμένους καὶ πρακτικοὺς γέροντες ὅτι οἱ πονηροὶ λογισμοὶ γεννιοῦνται στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ στολισμὸ τῶν ἐνδυμάτων, τὸ χορτασμὸ τῆς κοιλιᾶς καὶ τὶς βλαβερὲς συναναστροφές.

38. Ἐπιθυμία χρημάτων νὰ μὴν κατοικεῖ στὶς ψυχές τῶν ἀσκητῶν. Μοναχὸς μὲ πολλὰς κτήσεις, εἶναι πλοῖο ποὺ γεμίζει νερὰ καὶ κινδυνεύει μέσα στὰ κύματα τῶν φροντίδων καὶ βουλιάζει στὸ βυθὸ τῆς λύτης. Πολλὰ πάθη γεννᾷ ἢ φιλαργυρία, καὶ γι' αὐτὸ σωστὰ ἔχει ὀνομαστεῖ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν²⁶.

39. Ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἡ σιωπὴ εἶναι θησαυρὸς κρυμμένος στὸ χωράφι τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Πήγαινε λοιπὸν καὶ πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ δῶσε τα στοὺς φτωχοὺς²⁷ καὶ ἀπόκτησε αὐτὸ τὸ χωράφι, καὶ ἀφοῦ ξεχώσεις τὸ θησαυρὸ, φύλαξέ τον γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου νὰ μὴ σοῦ τὸν κλέψουν, γιὰ νὰ πλουτήσεις μὲ πλοῦτο ἀνεξάντλητο.

40. Ἄν συγκατοικήσεις μὲ πνευματικὸ πατέρα καὶ βρεῖς ὠφέλεια ἀπ' αὐτόν, κανεῖς νὰ μὴ σὲ χωρίζει ἀπὸ τὴν ἀγάπη του καὶ τὴ συμβίωση. Μὴν τὸν κρίνεις γιὰ κανένα πράγμα, μὴν τὸν κακολογήσεις ἂν σὲ ἐλέγχει ἢ σὲ χτυπᾷ, μὴ δώσεις προσοχὴ ἂν τὸν κατηγορεῖ κανένας, μὴ συμφωνήσεις μ' ἐκείνον ποὺ τὸν ὑβρίζει, γιὰ νὰ μὴν ὀργιστεῖ ὁ Κύριος ἐναντίον σου καὶ σὲ διαγράψει ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς²⁸.

41. Τὸ κατόρθωμα τῆς ὑποταγῆς ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν ἀπάρνηση τοῦ κόσμου, ὅπως μάθαμε. Ἐκεῖνος ποὺ καταγίνεται μ' αὐτὴν, ἄς περιφραχθεῖ μὲ τρία ὄπλα, μὲ τὴν πίστη, μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ μὲ τὴν πανσέβαστη καὶ θεία ἀγάπη²⁹, ὥστε περιφραγμένος μὲ αὐτά, ν' ἀγωνιστεῖ τὸν καλὸ ἀγῶνα καὶ νὰ λάβει τὰ στεφάνια τῆς δικαιοσύνης³⁰.

42. Νὰ μὴν εἶσαι δικαστὴς τῶν ἔργων τοῦ πνευματικοῦ σου πατέρα, ἀλλὰ ἐκπληρωτὴς τῶν ἐντολῶν του. Γιατὶ οἱ δαίμονες ἔχρουν συνήθεια νὰ σοῦ ἐπιδεικνύουν τὶς ἐλλείψεις του, γιὰ νὰ σὲ κάνουν νὰ παρακούσεις τὶς ἐντολές του, καὶ ἢ νὰ σὲ ἀποτραβήξουν ἀπὸ τὸ γυμναστήριο ὡς ἀνανδρὸ καὶ δειλὸ στρατιώτη, ἢ μόνον μὲ τοὺς λογισμοὺς τῆς ἀπιστίας νὰ σὲ παραλύσουν καὶ σὲ ἀποχαυνώσουν σὲ κάθε ἰδέα ἀρετῆς.

43. Ἐκεῖνος ποὺ παρακούει τὶς ἐντολές τοῦ πνευματικοῦ του πατέρα, εἶναι παραβάτης τῶν ἐξαίρετων συμφωνιῶν τῆς ὑποσχέσεως ποὺ ἔδωσε ὅταν ἔγινε μοναχός. Ἐκεῖνος ποὺ οἰκαιοποιήθηκε τὴν ὑπακοή ἀφοῦ ἔσφαξε

24. Ἄσμα 4, 12.

26. Α' Τιμ. 6, 10.

28. Ψαλμ. 68, 29.

30. Β' Τιμ. 4, 7-8.

25. Παροιμ. 12, 23.

27. Ματθ. 19, 21.

29. Α' Κορ. 13, 13.

μέ τὸ μαχαίρι τῆς ταπεινοφροσύνης τὸ θέλημά του, αὐτὸς ἐκπλήρωσε, ὅσο τοῦ ἦταν δυνατόν, ἐκεῖνα πού ὑποσχέθηκε στὸ Χριστὸ ἔμπρὸς σὲ πολλοὺς μάρτυρες.

44. Ἀφοῦ μελετήσαμε πολὺ, διακρίναμε καὶ μάθαμε καλὰ ὅτι ὅσους ἀσκοῦνται ὑποταγμένοι σὲ πνευματικοὺς πατέρες, πολὺ τοὺς φθονοῦν οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς μας δαίμονες, τοὺς τρίζουν τὰ δόντια τους καὶ ἐφευρίσκουν ποικίλα τεχνάσματα ἐναντίον τους. Καὶ τί δὲ λένε, καὶ τί δὲν ὑπαγορεύουν, ὥστε νὰ τοὺς χωρίσουν ἀπὸ τὸν πνευματικὸ τους πατέρα; Προβάλλουν προφάσεις ὡς δῆθεν εὐλογες, μεθοδεύουν ζωηρὲς διαφωνίες, διεγείρουν μίσος ἐναντίον τοῦ πνευματικοῦ πατέρα, τίς συμβουλές του τίς παρουσιάζουν σὰν ἐπιπλήξεις, τοὺς ἐλέγχους τοὺς μπήγουν σὰν ἀκονημένα βέλη. «Γιατί, τοῦ λένε, ἀπὸ ἐλεύθερος πού ἦσουν ἔγινες δούλος, καὶ μάλιστα δούλος σκληροῦ καὶ ἄσπλαχνου κυρίου; Ὡς πότε θὰ λυώνεις κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῆς δουλείας καὶ ἐλεύθερο φῶς δὲν θὰ δεῖς;» Κατόπιν τοὺς υποβάλλουν οἱ δαίμονες ὅτι πρέπει νὰ φιλοξενοῦν καὶ νὰ ἐπισκέπτονται ἀρρώστους καὶ νὰ φροντίζουν γιὰ τοὺς φτωχοὺς. Κατόπιν ὑπερεπαινοῦν τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ βραβεῖο τῆς ἄκρας ἡσυχίας καὶ μονώσεως, καὶ σπεύρουν κάθε εἶδος πονηρῶν ζιζανίων στὴν καρδιά τοῦ στρατιώτη τῆς εὐσέβειας, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴν πνευματικὴ μάνδρα καὶ νὰ τὸν λύσουν ἀπὸ τὸ ἥσυχο λιμάνι καὶ νὰ τὸν ρίξουν μέσα στὴν ταραγμένη ἀπὸ θανάσιμη καὶ ψυχοφθόρο φουρτούνα θάλασσα. Καὶ κατόπιν, ἀφοῦ τὸν πάρουν ὡς αἰχμάλωτο στὴν ἐξουσία τους, νὰ τὸν μεταχειριστοῦν κατὰ τὰ θελήματά τους.

45. Ἀπὸ σένα πού βρίσκεσαι ὑποταγμένος σὲ πνευματικὸ πατέρα; ἄς μὴ διαφεύγει ὁ δόλος τῶν ἐχθρῶν δαιμόνων. Μὴ λησμονεῖς τίς ὑποσχέσεις σου πρὸς τὸν Θεό, μὴ νικηθεῖς ἀπὸ ὕβρεις, μὴ δειλιάσεις τοὺς ἐλέγχους, τοὺς χλευασμοὺς ἢ τὰ περιγελάσματα, μὴν ὑποχωρήσεις ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴ τῶν πονηρῶν λογισμῶν, μὴν ἀποφύγεις τὴν αὐστηρότητα τοῦ πνευματικοῦ πατέρα, μὴν περιφρονήσεις τὸν χρηστὸ ζυγὸ τῆς ταπεινώσεως ἀπὸ θρασύτητα αὐταρέσκειας καὶ αὐθάδειας· ἀλλὰ ἀφοῦ βάλεις στὴν καρδιά σου τὸν λόγο τοῦ Κυρίου: «Ὅποιος ὑπομένει ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»³¹, μὲ ὑπομονὴ τρέχε τὸν ἀγῶνα πού βρίσκεται ἔμπρὸς σου, προσηλώνοντας τὸ βλέμμα σου στὸν Ἰησοῦ πού μᾶς δίνει τὴν ἀρχὴ τῆς πίστεώς μας καὶ τὴν ὀλοκλήρωσή της³².

46. Ὁ χρυσοκόπος ὅταν βάλει τὸ χρυσὸ στὸ χωνευτήριο (στὸ καμίνι), τὸν κάνει καθαρότερο. Καὶ ὁ νέος μοναχός, πού δίνει τὸν ἑαυτό του στοὺς ἀγῶνες τῆς ὑποταγῆς καὶ πυρώνεται ἀπ' ὅλα τὰ λυπηρὰ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου καὶ μὲ κόπο καὶ ὑπομονὴ μεγάλη μαθαίνει τὴν ὑπακοή, ἀφοῦ ξαναλιώσει σὰν σὲ χωνευτήριο τὰ ἦθη του, μαθαίνει τὴν ταπεινώση καὶ ξαναγίνεται λαμπερός, καὶ ἄξιος γιὰ τοὺς οὐράνιους θησαυροὺς, τὴν ἄφθαρτη ζωὴ καὶ

31. Ματθ. 10, 22.

32. Ἐβρ. 12, 1-2.

τὴν μακάρια κατάληξη, ἀπὸ ὅπου ἔφυγε κάθε ὀδύνη καὶ στεναγμός³³, ἐνῶ ἔχει φυτευτεῖ εὐφροσύνη καὶ ἀδιάκοπη χαρά.

47. Ἡ ὀρθὴ πίστη ποῦ ἔχει κανεὶς μὲ ἐσωτερικὴ αἴσθηση, γεννᾷ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ μᾶς διδάσκει τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν. Γιατί, λέει, ὅπου ὑπάρχει φόβος, ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν. Ἀπὸ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν συγκροτεῖται ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς θεωρητικῆς. Καρπὸς αὐτῶν εἶναι ἡ ἀπάθεια. Μὲ τὴν ἀπάθεια ἔρχεται μέσα μας ἡ ἀγάπη. Γιὰ τὴν ἀγάπη λέει ὁ ἀγαπημένος μαθητῆς: «Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη· κι ὅποιος μένει στὴν ἀγάπη, μένει στὸ Θεό, καὶ ὁ Θεὸς σ' αὐτόν»³⁴.

48. Πόσο ὠραία καὶ καλὴ εἶναι ἀλήθεια ἡ ζωὴ τῶν μοναχῶν! Πόσο ὠραία πράγματι καὶ καλὴ, ἂν βέβαια γίνεται κατὰ τοὺς ὅρους καὶ τοὺς νόμους ποῦ ἔχουν θέσει οἱ ἀρχηγοὶ τῆς καὶ ὀδηγοὶ, καθὼς διδάχθηκαν ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἄυλος καὶ ξένος ἀπὸ κάθε κοσμικὴ σκέψη καὶ πράξη, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος: «Κανένας ἀπ' ὅσους στρατεύονται δὲν μπλέκεται στίς βιοτικὲς ὑποθέσεις, γιὰ νὰ ἀρέσει σ' αὐτόν ποῦ τὸν στρατολόγησε»³⁵.

49. Πρέπει λοιπὸν ὁ μοναχὸς νὰ εἶναι ἄυλος, ἀπαθὴς, ἔξω ἀπὸ κάθε πονηρὴ ἐπιθυμία, νὰ μὴν εἶναι φίλος τῶν ἀπολαύσεων ἢ μέθυσος ἢ νωθρὸς ἢ ράθυμος ἢ φιλάργυρος ἢ φιλήδονος ἢ φιλόδοξος. Γιατί ἂν δὲν ὑψώσει κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του πάνω ἀπ' αὐτά, δὲν θὰ μπορέσει νὰ κατορθώσει τὴν ἀγγελικὴ αὐτὴ ζωὴ. Γιὰ ἐκείνους ποῦ τὴν κατορθώνουν σωστά, εἶναι ὁ ζυγὸς τῆς καλῆς καὶ τὸ φορτίο τῆς ἐλαφρό³⁶, καθὼς ὅλα τὰ ἐλαφρύνει ἡ ἐλπίδα πρὸς τὸ Θεό. Γλυκὸς ὁ μοναχικὸς βίος, ἡ πνευματικὴ ἐργασία εὐχάριστη, ὁ τρόπος ζωῆς ποῦ διάλεξε εἶναι καλὸς καὶ δὲ θ' ἀφαιρεθεῖ³⁷ ἀπὸ ἐκείνη τὴν ψυχὴ ποῦ τὸν ἀπόκτησε.

50. Ἐσὺ ποῦ ἀπαρνῆθηκες τίς φροντίδες τοῦ κόσμου καὶ ἀνέλαβες τὸν ἀσκητικὸ ἀγῶνα, μὴν ἐπιθυμήσεις νὰ ἔχεις πλοῦτο γιὰ νὰ κάνεις ἐλεημοσύνες στοὺς φτωχοὺς. Εἶναι κι αὐτὸ μιὰ πανουργία τοῦ πονηροῦ ποῦ ἀποσκοπεῖ στὴν κενοδοξία, ὥστε νὰ ρίξει τὸ νοῦ σὲ ἀπασχόληση μὲ πολλὰ πράγματα. Καὶ φωμὶ μόνο ἂν ἔχεις καὶ νερό, μπορεῖς μὲ αὐτά νὰ φιλοξενήσεις καὶ νὰ λάβεις τὸ μισθὸ τῆς φιλοξενίας. Καὶ ἂν δὲν τὰ ἔχεις οὔτε αὐτά, καὶ μόνο μὲ καλὴ διάθεση νὰ ὑποδεχτεῖς τὸν ξένο καὶ νὰ τοῦ πεις παρηγορητικὰ λόγια, μπορεῖς ἐπίσης νὰ λάβεις τὸ μισθὸ τῆς φιλοξενίας. Αὐτὸ βεβαιώνεται ἀπὸ τὴ χήρα τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ ὁποία μὲ δύο λεπτὰ ξεπέρασε τὴν προαίρεση καὶ τὴ δύναμη τῶν πλουσιῶν³⁸.

51. Τὰ παραπάνω γράφτηκαν γιὰ τοὺς ἡσυχαστές. Ἐκεῖνοι ὅμως ποῦ βρίσκονται στὴν ὑποταγὴ πνευματικοῦ πατέρα, ἓνα μόνο ἄς ἔχουν κατὰ νοῦ, τὸ νὰ μὴ ξεπέσουν σὲ τίποτε ἀπὸ τὴν ἐντολὴ τοῦ πνευματικοῦ τους πα-

33. Ἦσα. 35, 10.

35. Β' Τιμ. 2, 4.

37. Λουκ. 10, 42.

34. Α' Ἰω. 4, 16.

36. Ματθ. 11, 30.

38. Μάρκ. 12, 42-44· Λουκ. 21, 1-4.

τέρα. Γιατί όταν τὸ κατορθώσουν αὐτό, ἔχουν κατορθώσει τὸ πᾶν. Ὅπως ἀντίθετα, ἂν ξεπέσουν ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀκρίβεια καὶ διαγωγὴ τῆς ὑπακοῆς, θὰ εἶναι ἀκατάλληλοι γιὰ κάθε ἔννοια ἀρετῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς.

52. Ἔχε καὶ αὐτὴ τὴ συμβουλή μου, φιλόχριστε: Ἀγάπα τὴ διαμονὴ σὲ ξένο τόπο, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τὰ περιστατικά τῆς πατρίδας σου. Ἀπὸ φροντίδες τῶν γονέων σου ἢ συγγενικῆς φιλίας μὴν παρασυρθεῖς. Ν' ἀποφεύγεις τὴ διαμονὴ στὴν πόλη καὶ νὰ ὑπομένεις στὴν ἐρημία, λέγοντας μαζί μὲ τὸν προφήτη: «Νᾶ, ἔφυγα μακριὰ καὶ κατοίκησα στὴν ἐρημο»³⁹.

53. Νὰ ἀναζητᾶς τοὺς ἐρημικοὺς καὶ ἀκατοίκητους τόπους, καὶ μὴ δειλιάσεις ἂν ἐκεῖ ὑπάρχει ἔλλειψη καὶ στενοχώρια ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα τῆς ζωῆς. Ἄν σὲ περικυκλώσουν οἱ ἐχθροὶ σὰν μέλισσες ἢ κακοὶ κηφήνες, καὶ σοῦ ἐπιτεθοῦν μὲ κάθε λογῆς πολέμους καὶ σὲ συγχίζουν μὲ ποικίλους λογισμοὺς, ἐσὺ μὴ φοβηθεῖς καὶ μὴ στήσεις τὸ αὐτί σου νὰ τοὺς ἀκούσεις, μήτε νὰ φύγεις ἀπὸ τὸ στάδιο τοῦ ἀγώνα. Δεῖξε καρτερία καὶ ὑπομονή, ἐπαναλαμβάνοντας συνεχῶς στὸν ἑαυτό σου: «Περίμενα καρτερικὰ τὸν Κύριο καὶ μὲ πρόσεξε»⁴⁰. Καὶ τότε θὰ δεῖς τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, τὴ βοήθεια, τὴν φροντίδα καὶ ὅλη τὴν πρόνοιά Του γιὰ τὴ σωτηρία σου.

54. Φίλους πρέπει νὰ ἔχεις, φιλόχριστε, ἐκείνους ποὺ φέρνουν πνευματικὴ ὠφέλεια καὶ σὲ βοηθοῦν στὸν ἀσκητικὸ βίον. Οἱ φίλοι σου νὰ εἶναι ἄνδρες εἰρηνικοί, ἀδελφοὶ πνευματικοί, πατέρες ἅγιοι, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Κύριος εἶπε: «Μητέρα μου καὶ ἀδελφοὶ μου εἶναι αὐτοὶ ἐδῶ, ὅσοι κάνουν τὸ θέλημα τοῦ οὐράνιου Πατέρα μου»⁴¹.

55. Νὰ μὴν ἐπιθυμεῖς φαγητὰ ἄλλα κάθε μέρα καὶ πολυτελή, οὔτε σπατάλες ποὺ προξενοῦν πνευματικὸ θάνατο. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Ὅποια ζεῖ μέσα στὴ σπατάλη, αὐτὴ ἔχει κιόλας πεθάνει, κι ὅς εἶναι ζωντανή»⁴². Καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαγητὰ ποὺ μπορεῖς νὰ τὰ προμηθευτεῖς εὐκόλα, νὰ μὴ χορταίνεις. Γιατὶ εἶναι γραμμένο: «Μὴ σᾶς ξεγελᾷ τὸ χόρτασμα τῆς κοιλιᾶς»⁴³.

56. Ἄν διάλεξες τὴν ἡσυχία, μὴν περνᾶς τὸν καιρὸ σου συνεχῶς ἔξω ἀπὸ τὸ κελί σου, γιατί αὐτὸ φέρνει πολὺ μεγάλη ζημία, ἀφαιρεῖ τὴ θεία χάρη, σκοτίζει τὸ φρόνημα, μαραίνει τὸ θεῖο πόθο. Γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ: «Ἡ περιπλάνηση τῆς ἐπιθυμίας διαστρέφει τὸν ἄκακο νοῦ»⁴⁴. Κόψε λοιπὸν τὶς σχέσεις τῶν πολλῶν, μὴν τυχὸν ὁ νοῦς σου γίνῃ πολυάσχολος καὶ καταστρέφει τὸν ἡσυχαστικὸ τρόπο ζωῆς.

57. Ὅταν κάθῃσαι στὸ κελί σου, μὴν κάνεις τὸ ἔργο σου δίχως λόγο καὶ γεμάτο ὀκνηρία. Γιατὶ λένε: «Ἐκεῖνος ποὺ βαδίζει χωρὶς σκοπὸ, θὰ ματαιοπονήσει». Ἄλλὰ ἀπόκτησε καλὴ πνευματικὴ ἐργασία, μάζεψε τὸ νοῦ σου, ἔχε μπροστὰ στὰ μάτια σου πάντοτε τὴν τελευταία ὥρα τοῦ θανάτου, θυμήσου τὴ ματαιότητά τοῦ κόσμου πόσο ἀπατηλὴ εἶναι, πόσο ἀδύνατη, πόσο τιποτένια· ἔχε στὸ νοῦ σου τὴ δοκιμασία τοῦ φρικτοῦ δικαστηρίου, ὅ-

39. Ψαλμ. 54, 8.

41. Ματθ. 12, 50.

43. Παροιμ. 24, 15.

40. Ψαλμ. 39, 2.

42. Α' Τιμ. 5, 6.

44. Σ. Σολ. 4, 12.

που τὰ πικρὰ τελώνια θὰ παρουσιάσουν μία-μία τὶς πράξεις μας, τὰ λόγια, τὶς σκέψεις τὶς ὁποῖες αὐτοὶ τὶς ὑπέβαλαν στὸ νοῦ μας, καὶ ἔμεις τὶς δεχόμαστε. Νὰ θυμᾶσαι καὶ τὶς κολάσεις τοῦ ἄδη καὶ νὰ σκέφτεσαι πῶς ἄραγε θὰ εἶναι οἱ ψυχὲς ποὺ κλείστηκαν ἐκεῖ. Νὰ θυμᾶσαι καὶ τὴ μεγάλη καὶ φοβερὴ ἐκείνη ἡμέρα τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ παραστάσεώς μας ἔμπρὸς στὸ Θεὸ καὶ τὴν τελευταία ἀπόφαση τοῦ Κριτῆ ποὺ δὲν ἐξαπατᾶται μὲ σοφίσματα. Νὰ συλλογίζεσαι τὴν τιμωρία τῶν ἁμαρτωλῶν, τὴν ντροπὴ, τὸν ἔλεγχο τῆς συνειδήσεως, τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ Θεό, τὸ ρίξιμο στὸ αἰώνιο πῦρ, στὸ ἀσταμάτητο σκουλήκι, στὸ ἀπόλυτο σκοτάδι, ὅπου ὑπάρχει κλάμμα καὶ τριξίμο τῶν δοντιῶν⁴⁵. Νὰ ἀναλογίζεσαι καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τιμωριῶν καὶ νὰ μὴν παύεις νὰ καταβρέχεις μὲ δάκρυα τὸ πρόσωπό σου, τὸ ροῦχο σου, τὸν τόπο ποὺ κάθεσαι. Γιατὶ ἔχω δεῖ πολλοὺς, οἱ ὅποιοι μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις ἀπόκτησαν πάρα πολλὰ δάκρυα καὶ καθάρισαν μὲ θαυμαστὸ τρόπο τὶς ψυχικὲς τοὺς δυνάμεις.

58. Ἄλλὰ, νὰ σκέφτεσαι καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶναι ἐτοιμασμένα γιὰ τοὺς δικαίους, τὴν παράστασή τους στὰ δεξιὰ τοῦ Χριστοῦ, τὴν εὐλογημένη φωνὴ τοῦ Κυρίου, τὴν κληρονομία τῆς οὐράνιας βασιλείας, τὶς δωρεὲς ποὺ δὲν μπορεῖ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ ἐννοήσῃ, τὸ γλυκύτατο ἐκεῖνο φῶς, τὴν ἀτέλειωτη χαρὰ ποὺ δὲν διακόπτεται ἀπὸ λύπη, τὶς οὐράνιες ἐκεῖνες μονές, τὴν συναναστροφή μὲ τοὺς ἀγγέλους, ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Κύριος σ' ἐκείνους ποὺ τὸν φοβοῦνται.

59. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λογισμοὶ νὰ σὲ συντροφεύουν, νὰ κοιμοῦνται καὶ νὰ ξυπνοῦν μαζί σου. Κοίταξε νὰ μὴν τοὺς λησμονήσεις ποτέ, ἀλλὰ ὅπου καὶ ἂν εἶσαι, μὴν τοὺς βγάλεις ἀπὸ τὸ νοῦ σου, γιὰ νὰ φύγουν καὶ οἱ πονηροὶ λογισμοὶ καὶ γιὰ νὰ εἶσαι γεμάτος ἀπὸ θεία παρηγοριά. Ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν εἶναι περιτειχισμένη μὲ τέτοιες σκέψεις, δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσει τὴν ἡσυχία. Γιατὶ ἡ πηγὴ ποὺ δὲν ἔχει νερό, ματαιίως λέγεται πηγὴ.

60. Καὶ αὐτὴ τὴν πολιτεία ἔχει νομοθετηθεῖ γιὰ τοὺς ἡσυχαστὲς νὰ τὴν ἐπιτύχουν. Νηστεία, μὲ ὄση δύναμη ἔχουν, ἀγρυπνία καὶ χαμαικοιτία καὶ κάθε ἄλλη κακοπάθεια γιὰ χάρη τῆς μέλλουσας ἀναπαύσεως. «Δὲν εἶναι ἄξια —λέει— ν' ἀντισταθμίσουν τὰ παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ τῇ δόξᾳ ποὺ μέλλει νὰ ἀποκαλυφθεῖ σ' ἐμᾶς»⁴⁶. Πάνω ἀπ' ὅλα ἀπαιτεῖται προσευχὴ καθαρὴ, θὰ ἔλεγα ἀκατάπαυστη καὶ ἀδιάλειπτη. Αὐτὴ εἶναι τεῖχος ἀσφαλές, αὐτὴ εἶναι λιμάνι ἡσυχῆ, φυλακτήριο τῶν ἀρετῶν, ἀφανισμὸς τῶν παθῶν, δύναμη τῆς ψυχῆς, καθαρτήριο τοῦ νοῦ, ἀνάπαυση στοὺς κουρασμένους, παρηγοριά σ' ὅσους πενθοῦν. Ἡ προσευχὴ εἶναι ὁμιλία μὲ τὸ Θεό, θεωρία τῶν ἀοράτων, πληροφορία ἐκείνων ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ μάθουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τρόπος ζωῆς τῶν ἀγγέλων, παρακίνηση στὰ καλὰ, πραγμάτωση τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἐλπίζομε⁴⁷. Αὐτὴ τὴν βασιλίσινα τῶν ἀρετῶν φρόντισε, ἐσὺ ἄ-

45. Μάρκ. 9, 44· Ματθ. 8, 12.

46. Ρωμ. 8, 18.

47. Ἐβρ. 11, 1.

σκητή, με ὅλη σου τὴ δύναμη νὰ κατακτήσεις. Νὰ προσεύχεσαι μέρα καὶ νύχτα, εἴτε ἄθυμος εἶσαι εἴτε εὐθυμος. Προσευχῆσου με φόβο καὶ τρόμο, με νοῦ προσεκτικό καὶ ἄγρυπνο, γιὰ νὰ γίνεи δεκτὴ ἀπὸ τὸν Κύριο ἢ προσευχὴ σου. Γιατὶ λέει: «Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου εἶναι στραμμένοι στοὺς δικαίους καὶ τὰ αὐτιά Του εἶναι ἀνοιχτὰ γιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν δέησή τους»⁴⁸.

61. Εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς παλαιούς (ὁ Εὐάγριος) ὀρθὰ καὶ πετυχημένα, ὅτι ἀπὸ τοὺς δαίμονες ποὺ μᾶς πολεμοῦν, πρῶτοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἔχουν ἀνατεθεῖ οἱ ὀρέξεις τῆς γαστριμαργίας, ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ὑποβάλλουν τὴ φιλαργυρία καὶ ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς παρακινοῦν στὴν κενοδοξία. Οἱ ἄλλοι δαίμονες ἔρχονται πίσω ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τοὺς διαδέχονται παραλαμβάνοντας ἐκείνους ποὺ πληγώνονται ἀπὸ τοὺς προηγούμενους.

62. Καὶ πράγματι με τὴν παρατήρηση κατάλαβα ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πέσει ὁ ἄνθρωπος σὲ ἁμαρτία ἢ πάθος, ἂν δὲν ἔχει προηγουμένως καταπληρωθεῖ ἀπὸ ἓνα ἀπ' αὐτὰ τὰ τρία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ διάβολος τοὺς τρεῖς αὐτοὺς λογισμοὺς παρουσίασε στὸν Σωτήρα⁴⁹. Ἄλλὰ ὁ Κύριος, ἀφοῦ φάνηκε ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς αὐτοὺς, διέταξε τὸν διάβολο νὰ φύγει ἀπὸ μπροστὰ Του καὶ ἔδωσε σ' ἐμᾶς τὴ νίκη ἐναντίον του, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Δεσπότης, Ἐκεῖνος ποὺ ντύθηκε σῶμα σὲ ὅλα ὅμοιο με τὸ δικό μας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, καὶ μᾶς ἔδειξε τὸ σωστὸ καὶ ἀλάθευτο δρόμο τῆς ἀναμαρτησίας, τὸν ὁποῖο ὅταν βαδίζομε, ντυνόμαστε τὸ νέο ἄνθρωπο, ποὺ γίνεται καινούργιος κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Πλάστη του⁵⁰.

63. Τέλειο μίσος με ὅλη τὴν καρδιά μας διδάσκει ὁ Δαβὶδ νὰ ἔχομε ἐναντίον τῶν δαιμόνων⁵¹, γιατί εἶναι ἐχθροὶ τῆς σωτηρίας μας· καὶ αὐτὸ τὸ μίσος εἶναι πάρα πολὺ κατάλληλο γιὰ τὴν ἐργασία τῆς ἀρετῆς. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ μισεῖ με τέλειο μίσος τοὺς ἐχθρούς; Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἁμαρτάνει πλέον οὔτε στὴν πράξη, οὔτε με τὴ διάνοια. Ὅσο οἱ προϋποθέσεις τῆς φιλίας με τοὺς ἐχθρούς, δηλαδὴ οἱ αἰτίες τῶν παθῶν εἶναι σ' ἐμᾶς, πῶς θὰ ἐπιτύχομε τὸ μίσος ἐναντίον τους; Γιατὶ ἡ φιλήδονη καρδιά δὲν μπορεῖ νὰ διατηρεῖ μέσα της αὐτὸ τὸ μίσος.

64. «Ἐνδυμα γάμου» εἶναι ἡ ἀπάθεια τῆς λογικῆς ψυχῆς, ποὺ χωρίστηκε ἀπὸ τίς κοσμικὲς ἡδονὲς καὶ ἀπαρνήθηκε ὅλες τίς ἀνάρμοστες ἐπιθυμίες, καὶ ἀσχολεῖται με φιλόθεες σκέψεις καὶ ὀλοκάθαρη μελέτη θείων θεωριῶν. Ὅταν ξεπέσει στὰ πάθη τῆς ἀτιμίας καὶ στὴν γύρω ἀπ' αὐτὰ ἀπασχόληση, τότε ξεντύνεται τὸ φόρεμα τῆς σωφροσύνης καὶ ἐξαθλιώνεται φορώντας σχισμένα καὶ καταλερωμένα κουρέλια, ὅπως διδάσκεται στὰ Εὐαγγέλια ὅτι ὁ δούλος ἐκεῖνος ποὺ δέθηκε χέρια καὶ πόδια καὶ ρίχθηκε στὸ σκότος τὸ ἐξώτερο, με τέτοιους λογισμοὺς καὶ πράξεις εἶχε ὑφασμένο τὸ ἔνδυμα· καὶ ὁ Κύριος δὲν τὸν ἔκρινε ἄξιο γιὰ τοὺς θείους καὶ ἄφθαρτους γάμους⁵².

48. Ψαλμ. 33, 16.

50. Κολ. 3, 10.

52. Ματθ. 22, 11-14.

49. Ματθ. 4, 1-10.

51. Ψαλμ. 138, 22.

65. Για τή φιλαυτία, ή όποία μισεί τούς πάντες, δίκαια είπε κάποιος σοφός, ότι πρώτος άπ' όλους τούς κακούς λογισμούς είναι ό φοβερός αυτός πόλεμος τής φιλαυτίας, πού μοιάζει με τύραννο. Αυτός μαζί με τούς τρεις και με τούς πέντε άρπάζουν τó νοϋ.

66. Θαυμάζω άν κανείς πού χορταίνει τήν κοιλιά του με φαγητά θα μπορέσει ποτέ νά άποκτήσει άπάθεια. Άπάθεια έννοϋ όχι τήν άποχή τής άμαρτίας πού γίνεται με τήν πράξη· γιατί αυτή λέγεται έγκράτεια. Άλλά, εκείνη πού ξεριζώνει ολοκληρωτικά από τή διάνοια τις έμπαθείς έννοιες, ή όποία λέγεται καθαρότητα τής καρδιάς.

67. Είναι πιό εύκολο νά καθαρίσει κανείς μιá ακάθαρτη ψυχή, από τó νά ξαναφέρει στην ύγεία μιá ψυχή καθαρμένη πού λερώθηκε πάλι. Γιατί είναι εύκολότερο νά κατορθώσουν τήν άπάθεια εκείνοι πού μόλις άπαρνήθηκαν τήν σύγχυση τού κόσμου, σέ όποιαδήποτε άμαρτήματα κι άν έχουν πέσει· σ' εκείνους όμως πού γεύθηκαν πόσο γλυκός είναι ό λόγος τού Θεού και βάδισαν τó δρόμο τής σωτηρίας και κατόπιν γύρισαν πίσω στην άμαρτία, είναι κάπως δυσκολοκατόρθωτη ή άπάθεια. Από τó ένα μέρος έξαιτίας τής κακής έξεως και πονηρής συνήθειας, κι από τó άλλο έξαιτίας τού δαίμονα τής λύπης πού μένει πάντα στις κόρες τών ματιών και προσφέρει τήν εικόνα τής άμαρτίας. Η πρόθυμη όμως και φιλόπονη ψυχή εύκολα κατορθώνει και αυτό τó δυσκολοκατόρθωτο, με τήν βοήθεια τής θείας χάρης, ή όποία δείχνει σ' έμάς μακροθυμία και φιλανθρωπία και μάς προσκαλεί στη μετάνοια, ύποδεχόμενη με άνέκφραστη εύπλαχνία και συμπάθεια όσους έπιστρέφουν, όπως έχομε διδαχθεί από τήν παραβολή τού άσώτου υιού⁵³.

68. Κανένας από έμάς δέν μπορεί με τήν δική του δύναμη νά γλυτώσει από τις μεθόδους και τις τέχνες τού πονηρού, παρά μόνο με τήν άνίκητη δύναμη τού Χριστού. Μάταια λοιπόν πλανιούνται όσοι ύπερηφανεύονται και φουσκώνουν διαφημίζοντας ότι με τις άσκήσεις πού κάνουν και με τó αυτεξούσιό τους καταργούν τήν άμαρτία, ή όποία καταργείται μόνο με τή χάρη τού Θεού, καθώς έχει νεκρωθεί διά τού μυστηρίου τού σταυρού. Γι' αυτό και ό φωστήρας τής Έκκλησίας Ίωάννης ό Χρυσόστομος λέει ότι δέν άρκει ή προθυμία τού ανθρώπου, άν δέν δεχτεί και τή βοήθεια τού ούρανού. Και ότι πάλι, δέ θα κερδίσομε τίποτε από τήν θεία βοήθεια, άν δέν έχομε προθυμία. Αυτά τά δύο τά φανερώνουν ό Ίούδας και ό Πέτρος. Ό Ίούδας άν και είχε πολλή βοήθεια, δέν ώφελήθηκε τίποτε, γιατί δέν θέλησε, ούτε συνεισέφερε τή δική του προαίρεση και προθυμία. Ό Πέτρος πάλι, άν και είχε προθυμία, επειδή δέ βοηθήθηκε, κατέπεσε. Γιατί ή άρετή συνυφαίνεται από τά δύο, τή βοήθεια τού Θεού και τήν προθυμία τού ανθρώπου. Γι' αυτό σάς παρακαλώ, λέει, ούτε νά αναθέσομε τó πán στο Θεό κι έμεις νά κοιμόμαστε, ούτε όταν έχομε προθυμία, νά νομίζομε ότι τó πán τó κατορθώνομε με τούς δικούς μας κόπους.

53. Λουκ. 15, 11-32.

69. Ὁ Θεὸς δὲ θέλει νὰ εἶμαστε ἀδρανεῖς, καὶ γι' αὐτὸ δὲν κάνει τὸ πᾶν Αὐτός· οὔτε ἀλαζόνες θέλει νὰ εἶμαστε, γι' αὐτὸ δὲν ἄφησε τὸ πᾶν σ' ἐμᾶς. Ἀλλά, ἀφοῦ ἀφαίρεσε τὸ βλαβερὸ καὶ ἀπὸ τὰ δύο, μᾶς ἄφησε τὸ ὠφέλιμο. Ὅρθά λοιπὸν ὁ Ψαλμωδὸς διδάσκει ὅτι «ἂν δὲν οἰκοδομήσει τὸ σπίτι ὁ Κύριος, μάταια ἀγρυπνοῦν οἱ φύλακες καὶ ἐργάτες»⁵⁴. Εἶναι ἀδύνατο νὰ περπατήσῃ κανεὶς πάνω στὰ φίδια ἀσπίδα καὶ βασιλίσκο καὶ νὰ καταπατήσῃ τὸ λιοντάρι καὶ τὸν δράκοντα⁵⁵, ἂν πρωτύτῃ δὲν καθαρῖσει τὸν ἑαυτό του, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο, ὥστε νὰ ἐνισχυθεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο πού εἶπε στοὺς Ἀποστόλους: «Σᾶς ἔδωσα ἐξουσία νὰ πατάτε πάνω σὲ φίδια καὶ σκορπιούς καὶ σὲ ὅλη τὴ δύναμη τοῦ ἐχθροῦ»⁵⁶. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχομε ἐντολὴ στὴν προσευχὴ μας νὰ παρακαλοῦμε τὸν Κύριο νὰ μὴν ἐπιτρέφῃ νὰ μποῦμε σὲ πειρασμό, ἀλλὰ νὰ μᾶς γλυτώνει ἀπὸ τὸν πονηρό⁵⁷. Γιατὶ ἂν δὲν γλυτώσομε μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὰ πυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ καὶ δὲν ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὴν ἀπάθεια, μάταια κοπιᾶζομε, νομίζοντας ὅτι μποροῦμε μὲ τὴ δικὴ μας δύναμη καὶ ἐπιμέλεια νὰ κατορθώσομε κάτι. Ἐκεῖνος λοιπὸν πού θέλει νὰ ἀντισταθεῖ στὰ πανοῦργα τεχνάσματα τοῦ διαβόλου καὶ νὰ τὰ κάνει χωρὶς ἀποτέλεσμα καὶ νὰ γίνῃ μέτοχος τῆς θείας δόξας, ὀφείλει μὲ δάκρυα καὶ στεναγμούς καὶ πόθο ἀχόρταστο καὶ ὀλόθερμη ψυχῇ, νύχτα καὶ ἡμέρα νὰ ζητεῖ τὴ βοήθεια καὶ τὴν ἀντίληψη τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος πού θέλει νὰ βοηθηθεῖ, καθαρῖζει τὴν ψυχὴν του ἀπὸ κάθε ἠδυπάθεια τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα πάθη καὶ ἐπιθυμίες. Γι' αὐτὲς τὶς ψυχὰς λέει ὁ Θεός: «Θὰ κατοικήσω καὶ θὰ περπατήσω μέσα τους»⁵⁸. Καὶ ὁ Κύριος εἶπε στοὺς μαθητὲς Του: «Ὅποιος μὲ ἀγαπᾷ, θὰ τηρήσῃ τὶς ἐντολές μου· καὶ ὁ Πατέρας μου θὰ τὸν ἀγαπήσῃ, καὶ θὰ ἔρθομε καὶ θὰ κατοικήσομε σ' αὐτόν»⁵⁹.

70. Κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους πατέρες εἶπε γιὰ τοὺς λογισμοὺς ἓνα λόγος πολὺ συνετὸ καὶ εὐκόλο νὰ τὸν ἐννοήσῃ κανεὶς. «Δίκαζε —λέει— τοὺς λογισμοὺς σου στὸ δικαστήριον τῆς καρδιάς, ἂν εἶναι ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ ἀπὸ τὸν ἐχθρό. Καὶ τοὺς δικούς μας καὶ ἀγαθοὺς νὰ καταθέτεις στὸ ἐσωτερικὸ ταμεῖο τῆς ψυχῆς, καὶ νὰ τοὺς φυλάς σὰν θησαυρὸ πού δὲν μπορεῖ νὰ κλαπεῖ. Ἀλλὰ τοὺς ἐχθρικούς, ἀφοῦ τοὺς τιμωρήσῃς μὲ τὸ μαστίγιωμα τῆς λογικῆς διάνοιας, ἐξορίζεις τοὺς, καὶ μὴν τοὺς δίνεις τόπο κατοικίας κοντὰ στὴν ψυχῇ, ἢ γιὰ νὰ πῶ καλύτερα, σφάζεις τοὺς μὲ τὸ μαχαίρι τῆς προσευχῆς καὶ τῆς θείας μελέτης, ὥστε καθὼς θὰ σκοτωθοῦν οἱ ληστές, νὰ φοβηθεῖ ὁ ἀρχιληστής. Γιατὶ ἐκεῖνος πού εἶναι ἀκριβῆς ἐξεταστὴς τῶν λογισμῶν, εἶναι καὶ πραγματικὸς ἐραστής τῶν ἐντολῶν».

71. Ἐκεῖνος πού πολεμᾷ καὶ ἀγωνίζεται ἐναντίον τῶν παθῶν πού τὸν ἐνοχλοῦν, ἄς πάρῃ μαζί του πολλοὺς στρατιῶτες γιὰ συμμάχους. Δηλαδή τὴν ταπεινώσῃ τῆς ψυχῆς καὶ τὸν κόπο τοῦ σώματος καὶ ὅλη τὴν ἄλλη τα-

54. Ψαλμ. 126, 1-2.

56. Λουκ. 10, 19.

58. Β' Κορ. 6, 16.

55. Ψαλμ. 90, 13.

57. Ματθ. 6, 13.

59. Ἰω. 14, 23.

λαιπωρία τῆς ἀσκήσεως καὶ τὴν προσευχὴ ἀπὸ θλιμμένη καρδιὰ μὲ πλῆθος δακρύων, καθὼς φάλλει ὁ Δαβίδ: «Κύττα τὴν ταπεινώσή μου καὶ τὸν κόπο μου καὶ συγχώρεσε ὅλες τὶς ἁμαρτίες μου»⁶⁰, καί: «Μὴν παραβλέψεις τὰ δάκρυά μου»⁶¹, καὶ πάλι: «Τὰ δάκρυά μου ἔγιναν γιὰ μένα ψωμί ἡμέρα καὶ νύχτα»⁶², καί: «Ὅ,τι ἔπινα, τὸ ἀνακάτωνα μὲ δάκρυα»⁶³.

72. Ὁ διάβολος, ὁ ἀντίδικος τῆς ζωῆς μας, μεταχειρίζεται πολλοὺς λογισμοὺς γιὰ νὰ μᾶς παρουσιάζει τὶς ἁμαρτίες μας ὀλωσδιόλου μικρές, καὶ πολλές φορές τὶς σκεπάζει μὲ τὴ λησμοσύνη, γιὰ νὰ ὑποχωρήσουμε στοὺς ἀσκητικoὺς κόπους καὶ νὰ μὴ συλλογιζόμεστε τοὺς θρήνους γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας. Ἐμεῖς ὅμως, ἀδελφοί, νὰ μὴ λησμονοῦμε τὶς ἁμαρτίες μας, ἀκόμη καὶ ἂν νομίζομε ὅτι συγχωρήθηκαν μὲ τὴ μετάνοια, ἀλλὰ νὰ θυμόμαστε πάντοτε τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ νὰ μὴν πάφομε νὰ πενθοῦμε γι' αὐτά, ὥστε ἔτσι νὰ ἀποκτήσομε τὴν ταπεινώση σὰν καλὴ συγκάτοικό μας καὶ νὰ ξεφύγομε τὶς παγίδες τῆς κενοδοξίας καὶ ὑπερηφάνειας.

73. Κανένας νὰ μὴ νομίζει ὅτι μὲ τὴν δική του δύναμη ὑποφέρει τοὺς κόπους καὶ κατορθώνει τὴν ἀρετὴ. Γιατὶ αἴτιος ὅλων τῶν καλῶν σ' ἑμᾶς εἶναι ὁ Θεός, ὅπως καὶ τῶν κακῶν αἴτιος εἶναι ὁ ἀπατεώνας τῶν ψυχῶν μας δαίμονας. Γιὰ ὅσα καλὰ λοιπὸν κατορθώνεις, πρόσφερε τὴν εὐχαριστία στὸν Αἴτιο. Κι ἐκεῖνα τὰ κακὰ ποὺ σὲ ἐνοχλοῦν, νὰ τὰ ἀποδίδεις στὸν ἀρχηγὸ τῶν κακῶν.

74. Ἐκεῖνος ποὺ ἔνωσε τὴν πρακτικὴ ἀρετὴ μὲ τὴ θεία γνώση, εἶναι γεωργὸς ἀξιέπαινος ποὺ ποτίζει ἀπὸ δύο ὀλοκάθαρες πηγές τὸ χωράφι τῆς ψυχῆς του. Γιατὶ ἡ γνώση δίνει φτερὰ στὴ νοερὴ οὐσία μὲ τὴ θεωρία τῶν ὑψηλοτέρων, ἐνῶ ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ νεκρώνει τὰ «μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς», πορνεία, ἀκαθαρσία, πάθος, κακὴ ἐπιθυμία⁶⁴. Καὶ ἀφοῦ νεκρωθοῦν αὐτά, φυτρώνουν τότε τὰ ἄνθη τῶν ἀρετῶν, τὰ ὁποῖα καρποφοροῦν τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότητα ἀγαθοσύνη, πίστη, πραότητα, ἐγκράτεια⁶⁵. Καὶ τότε ὁ φρόνιμος αὐτὸς γεωργός, ἀφοῦ σταυρώσει τὸ σαρκικὸ ἄνθρωπο μὲ τὰ πάθη καὶ τὶς ἐπιθυμίες του⁶⁶, θὰ πεῖ μαζί μὲ τὸν Παῦλο, τὸν θεοφόρο κήρυκα: «Δὲν ζῶ πιά ἐγώ, ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός· καὶ τὴ ζωὴ ποὺ ζῶ, τὴ ζῶ μὲ τὴν πίστη στὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ποὺ μὲ ἀγάπησε καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτὸ Του γιὰ χάρι μου»⁶⁷.

75. Μὴν ξεχνᾶς, φιλόχριστε, καὶ τοῦτο: ὅτι ἓνα πάθος, ὅταν βρεῖ τόπο μέσα σου καὶ ριζώσει μὲ τὴ συνήθεια, φέρνει καὶ ἄλλα πάθη μαζί του στὴν ἴδια μάνδρα. Καὶ ἂν συγκρούονται μεταξύ τους τὰ πάθη καὶ οἱ δημιουργοὶ τους δαίμονες, ὅλοι ὅμως σύμφωνοι ζητοῦν τὴν ἀπώλειά μας.

76. Ἐκεῖνος ποὺ μαραίνει τὸ ἄνθος τῆς σάρκα μὲ τὴν ἀσκησι, καὶ κόβει κάθε θέλημά της, αὐτὸς φέρει στὴ θνητὴ σάρκα του τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ⁶⁸.

60. Ψαλμ. 24, 18.

61. Ψαλμ. 38, 13.

62. Ψαλμ. 41, 4.

63. Ψαλμ. 101, 10.

64. Κολ. 3, 5.

65. Γαλ. 5, 22-23.

66. Γαλ. 5, 24.

67. Γαλ. 2, 20.

68. Γαλ. 6, 18.

77. Οί κόποι τῆς ἀσκήσεως καταλήγουν στήν ἀνάπαυση τῆς ἀπάθειας, ἐνῶ οἱ διάφορες ἀπολαύσεις ὀδηγοῦν στά πάθη τῆς ἀτιμίας.

78. Μὴ λογαριάζεις τὰ πολλὰ χρόνια πού ἔχεις στή μοναχική ζωή, οὔτε νά αἰχμαλωτιστεῖς ἀπό τὴν καύχηση ὅτι ὑπέμεινες τὴν ἔρημο καὶ τὴ σκληρότητα τῶν ἀγώνων, ἀλλὰ νά ἔχεις στὸ νοῦ σου τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, ὅτι εἶσαι ἓνας ἄχρηστος δούλος⁶⁹, καὶ ὅτι δὲν ἐκπλήρωσες ἀκόμα τίς ἐντολές. Πράγματι, ἐνόσω βρισκόμαστε στὸν παρόντα βίο, δὲν ἔχομε ἀκόμη ἀνακληθεῖ ἀπὸ τὴν ἐξορία, ἀλλ' ἀκόμη καθόμαστε στὸν ποταμὸ τῆς Βαβυλώνας⁷⁰, ἀκόμη ταλαιπωρούμαστε φτιάχνοντας πλίθους στήν Αἴγυπτο⁷¹ καὶ δὲν εἶδαμε ἀκόμη τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Ἐπειδὴ δὲν ξεντυθήκαμε ἀκόμη τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος φθίρεται ἀπὸ τίς ἀπατηλές ἐπιθυμίες⁷², οὔτε φορέσαμε τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, ἀλλὰ φοροῦμε ἀκόμη τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ⁷³. Δὲν ἔχομε λοιπὸν λόγο καυχήσεως, ἀλλὰ πρέπει νά χύνομε δάκρυα καὶ νά παρακαλοῦμε τὸ Θεό, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά μᾶς σώσει ἀπὸ τὴν ἄθλια δουλεία τοῦ πικρότατου Φαραώ, νά μᾶς βγάλει ἀπὸ τὴ φοβερὴ τυραννία καὶ νά μᾶς εἰσαγάγει στήν καλὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, γιὰ νά ἀναπαυθοῦμε στὸν ἅγιο τόπο τοῦ Θεοῦ καὶ νά βρεθοῦμε στὰ δεξιὰ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Ὑψίστου. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν πού ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρώπινη νόηση δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἔργα μας, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἀμέτρητο ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ ἄς μὴν πάψομε νά χύνομε δάκρυα ἡμέρα καὶ νύχτα ἀκολουθώντας ἐκεῖνον πού λέει: «Ἀπόκαμα ἀπὸ τοὺς στεναγμούς μου, κάθε νύχτα λούζω τὸ κρεβάτι μου καὶ βρέχω τὸ στῶμα μου μὲ τὰ δάκρυά μου»⁷⁴. Γιατὶ ὅσοι σπέρνουν μὲ δάκρυα, θερίζουν μὲ μεγάλη χαρὰ⁷⁵.

79. Διῶχνε μακριὰ σου τὸ πνεῦμα τῆς πολυλογίας. Γιατὶ σ' αὐτὴ βρίσκονται φοβερότατα πάθη, τὸ ψεῦδος, ἡ θρασύτητα, οἱ ἀστειότητες, ἡ αἰσχρότητα, ἡ μωρολογία καὶ γενικῶς ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «Ἀπὸ τὴν πολυλογία δὲν θὰ ξεφύγεις τὴν ἁμαρτία»⁷⁶. Ὁ σιωπηλὸς ὅμως ἄνθρωπος εἶναι θρόνος τῆς ἐπιγνώσεως⁷⁷. Ἀλλὰ καὶ λόγο θὰ δώσομε γιὰ κάθε λόγο περιττὸ καὶ ἀνωφελή, εἶπε ὁ Κύριος⁷⁸. Ἐπομένως ἡ σιωπὴ εἶναι πολὺ ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμη.

80. Σ' ἐκεῖνους πού μᾶς κακολογοῦν καὶ μᾶς ὑβρίζουν ἢ μὲ κάποιον τρόπο μᾶς κακομεταχειρίζονται, ἔχομε ἐντολὴ νά μὴν ἀνταποδίδομε τὴν κακολογία ἢ τὴν κακομεταχείριση, ἀλλὰ μᾶλλον νά τοὺς ἐγκωμιάζομε καὶ νά τοὺς εὐλογοῦμε⁷⁹. Γιατὶ στὸ μέτρο πού εἰρηνεύομε μὲ τοὺς ἀνθρώπους, πολεμοῦμε τοὺς δαίμονες· ἐνῶ ὅταν μνησικαχοῦμε καὶ πολεμοῦμε τοὺς ἀδελφούς μας, ἔχομε εἰρήνη μὲ τοὺς δαίμονες, μὲ τοὺς ὁποίους ἔχομε διδαχθεῖ νά ἔχομε τέλειο μίσος⁸⁰ καὶ ἀσυμφιλίωτο πόλεμο.

69. Λουκ. 17, 10.

70. Ψαλμ. 136, 1.

71. Ἐξ. 1, 14.

72. Ἐφ. 4, 22.

73. Α' Κορ. 15, 49.

74. Ψαλμ. 6, 7.

75. Ψαλμ. 125, 5.

76. Παροιμ. 10, 19.

77. Παροιμ. 12, 23.

78. Ματθ. 12, 36.

79. Ματθ. 5, 44.

80. Ψαλμ. 138, 22.

81. 'Απόφυγε νὰ ἐξαπατᾶς τὸν πλησίον σου μὲ δόλια γλώσσα, γιὰ νὰ μὴν ἐξαπατηθεῖς ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευτὴ. Γιατὶ ἄκουσα ἀπὸ τὸν προφήτη ὅτι «τὸν αἰμοχαρὴ καὶ δόλιο ἄνθρωπο ὁ Κύριος τὸν ἀποστρέφεται»⁸¹, καὶ «ἅς ἐξολοθρευεῖ ὁ Κύριος ὅλα τὰ δόλια χεῖλη καὶ κάθε γλώσσα πού λέει μεγάλη λόγια»⁸². 'Επίσης ἀπόφυγε νὰ ἐπιπλῆξεις τὸ παράπτωμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, γιὰ νὰ μὴν ξεπέσεις ἀπὸ τὴν καλωσύνη καὶ τὴν ἀγάπη. 'Εκεῖνος πού δὲν ἔχει καλωσύνη καὶ ἀγάπη στὸν ἀδελφό του, δὲν γνώρισε τὸ Θεό, γιὰτὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη⁸³, καθὼς φωνάζει ὁ 'Ιωάννης, ὁ γιὸς τῆς βροντῆς, ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ. «Γιατὶ ἂν ὁ Χριστός, λέει, ὁ Σωτῆρας ὄλων, ἔδωσε γιὰ χάρη μας τὴ ζωὴ Του, τὸ ἴδιο καὶ ἐμεῖς ὀφείλομε νὰ δίνουμε τὴ ζωὴ μας γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μας»⁸⁴.

82. Δικαιολογημένα ἡ ἀγάπη ὀνομάστηκε μητρόπολη τῶν ἀρετῶν καὶ συγκεφαλαιώση τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν⁸⁵. Ἄς καταβάλλουμε λοιπὸν κάθε κόπο μέχρις ὅτου ἐπιτύχομε τὴν ἱερὴ ἀγάπη. Μὲ αὐτὴν ἅς ἀποτινάξομε τὴν τυραννίαν τῶν παθῶν καὶ ἅς ὑψωθοῦμε στοὺς οὐρανούς πετώντας μὲ τὰ φτερά τῶν ἀρετῶν καὶ θὰ δοῦμε τὸ Θεό, ὅσο εἶναι δυνατὸν στὴν ἀνθρώπινη φύση.

83. Ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, ἐκεῖνος πού ἔχει τὴν ἀγάπη, ἔχει τὸ Θεὸ μέσα του. Ἐνῶ ὅταν ἀπουσιάζει ἡ ἀγάπη, δὲν ἔχομε καμιὰ ὠφέλεια, οὔτε μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀγαποῦμε τὸ Θεό. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «Ἄν κανεὶς πεῖ ὅτι ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ καὶ μισεῖ τὸν ἀδελφό του, εἶναι ψεύτης»⁸⁶. Καὶ πάλι λέει: «Κανεὶς δὲν εἶδε ποτὲ τὸ Θεό»⁸⁷. Ἄγ ὁμως ἀγαπάμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὁ Θεὸς μένει μέσα μας καὶ αἰσθανόμαστε τέλεια τὴν ἀγάπη Του μέσα μας»⁸⁸. Ἀπὸ αὐτὰ φαίνεται ὅτι ἡ ἀγάπη περιέχει ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ βρίσκεται στὴν κορυφὴ ὄλων ὅσα λέει ἡ Ἁγία Γραφή. Καὶ δὲν ὑπάρχει εἶδος ἀρετῆς, μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος φιλιώνεται καὶ ἐνώνεται μὲ τὸ Θεό, πού δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ δὲν περιλαμβάνεται μέσα σ' αὐτὴν γιὰ νὰ τὸ συγκρατεῖ καὶ νὰ τὸ φυλάει μὲ τρόπο ἀνέκφραστο.

84. Ὅταν δεχόμαστε τοὺς ἀδελφοὺς πού μᾶς ἐπισκέπτονται, νὰ μὴν τὸ θεωροῦμε σὰν ἐνόχληση καὶ διακοπὴ τῆς ἡσυχίας, γιὰ νὰ μὴ ξεπέσομε ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἀγάπης· οὔτε νὰ τοὺς φιλοξενοῦμε σὰν νὰ τοὺς κάνομε χάρη, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τοὺς φιλοξενοῦμε σὰν νὰ δεχόμαστε ἐμεῖς χάρη καὶ σὰν νὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι γι' αὐτό, παρακαλῶντας τοὺς μὲ χαρὰ, ὅπως μᾶς ἔδωσε παράδειγμα ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεολόγος διδάσκει λέγοντας: «Παιδιά μου, ἅς μὴν ἀγαποῦμε μὲ τὰ λόγια, μῆτε μὲ τὴ γλώσσα, ἀλλὰ ἔμπρακτα καὶ ἀληθινά. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσομε ὅτι εἴσατε παιδιά τῆς ἀλήθειας»⁸⁹.

85. Ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, ἔχοντας ὡς ἔργο τὴ φιλοξενία, καθόταν

81. Ψαλμ. 5, 7.

84. Α' Ἰω. 3, 16.

87. Ἰω. 1, 18.

82. Ψαλμ. 11, 4.

85. Ρωμ. 13, 9-10.

88. Α' Ἰω. 4, 12.

83. Α' Ἰω. 4, 8.

86. Α' Ἰω. 4, 20.

89. Α' Ἰω. 3, 18-19.

μπροστά στη σκηνή του και προσκαλούσε όσους περνούσαν και έστρωνε σε όλους το τραπέζι, σε άσεβεις και βαρβάρους, χωρίς να κάνει διάκριση. Γι' αυτό και έγινε άξιος για το θαυμαστό εκείνο συμπόσιο, να φιλοξενήσει άγγέλους και τον Κύριο των όλων⁹⁰. Κι εμείς λοιπόν, με μεγάλη επιμέλεια και προθυμία ως φροντίζουμε για τη φιλοξενία, για να υποδεχθούμε όχι μόνον άγγέλους, αλλά και το Θεό. Γιατί λέει ο Κύριος: «'Αφού κάνετε το καλό σ' έναν από αυτούς τους ελάχιστους, το κάνετε σ' έμένα»⁹¹. Καλό λοιπόν είναι να ευεργετούμε όλους, και μάλιστα εκείνους που δέν μπορούν να μάς το ανταποδώσουν.

86. Έκείνος που δέν τον κατηγορεί ή καρδιά του για παράβαση ή παραμέληση έντολης του Θεού ή για παραδοχή άμαρτωλής σκέψεως, αυτός μπορεί να είναι ο καθαρός στην καρδιά και άξιος να άκούσει το λόγο: «Μακάριοι όσοι είναι καθαροί στην καρδιά, γιατί αυτοί θα δούν το Θεό»⁹².

87. "Ας φροντίσουμε να καθοδηγούμε τις αισθήσεις μας με τη λογική, μάλιστα τά μάτια, τά αυτιά και τη γλώσσα, ώστε όχι έμπαθώς, αλλά για ωφέλειά μας να βλέπουμε, να άκούμε και να μιλάμε. Γιατί κανένα άλλο δέν γλιστρθεί εύκολότερα στην άμαρτία όσο αυτά τά όργανα, όταν δέν καθοδηγούνται από τη λογική. Και πάλι, κανένα άλλο δέν είναι πιο κατάλληλο από αυτά να οδηγεί στη σωτηρία, όταν ή λογική τά διευθύνει και τά ρυθμίζει και τά οδηγεί στο άγαθό. Όταν αυτά όμως άτακτούν, τότε και ή όσφρηση έκθηλύνεται, και ή άφή άπλώνεται με αυθάδεια, και άναρίθμητο πλήθος πάθη έρχονται μέσα μας. Όταν αυτά διευθύνονται από τη λογική με εύταξία, πολλή ειρήνη και σταθερή γαλήνη άπλώνεται σ' όλο τον άνθρωπο.

88. Το πολύτιμο άρωμα, άκόμη και κλεισμένο σε δοχείο, γεμίζει από την εύωδία του τον άέρα και εύχαριστεί όχι μόνον εκείνους που είναι κοντά, αλλά και εκείνους που είναι γύρω. Κατά τον ίδιο τρόπο και ή εύωδία της ψυχής που είναι έναρετη και άγαπά το Θεό, ξεχύνεται από το σώμα με όλες τις αισθήσεις και φανερώνει την έσωτερική άρετή. Γιατί ποιός θα δεί μιá γλώσσα που να μη λέει τίποτε το κακό και άνάρμοστο, αλλά κάθε καλό και ωφέλιμο, και μάτια συμμαζεμένα, και άκοή που να μη δέχεται άνάρμοστα τραγούδια και λόγια, και πόδια που βαδίζουν με σεμνότητα, και πρόσωπο όχι άφημένο στα γέλια, αλλά μάλλον έτοιμο για δάκρυα και πένθος, ποιός θα δεί αυτά και δέν θα έννοήσει ότι έσωτερικά ύπάρχει πολλή εύωδία των άρετών; Γι' αυτό και ο Σωτήρας λέει: «Έτσι ως λάμψει το φώς σας μπροστά στους ανθρώπους, για να δούν τά καλά σας έργα και να δοξάσουν τον Πατέρα σας στους ούρανούς»⁹³.

89. Έκείνη την όποια ο Χριστός και Θεός μας στα Εύαγγέλια όνόμασε «στενή όδό»⁹⁴, αυτήν πάλι την είπε «καλό ζυγό και έλαφρό φορτίο»⁹⁵. Πώς λοιπόν συμβιβάζονται αυτά τά δύο που φαίνονται αντίθετα μεταξύ τους;

90. Γεν. 18, 1-8.

92. Ματθ. 5, 8.

94. Ματθ. 7, 14.

91. Ματθ. 25, 40.

93. Ματθ. 5, 16.

95. Ματθ. 11, 30.

Ὅπως δὴ ποτε, ἐπειδὴ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση εἶναι σκληρὴ καὶ ἀνηφορικὴ ἢ ὁδὸς αὐτὴ, ἐνῶ γιὰ τὴν προαίρεση ἐκείνων ποὺ τὴν κατορθώνουν καὶ γιὰ τὶς καλὲς ἐλπίδες τῆς εἶναι ἐπιθυμητὴ καὶ ἀξιαγάπητη καὶ προξενεῖ ἡδονὴ μᾶλλον παρὰ θλίψη στὶς ψυχὲς ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀρετὴ. Γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς ὅτι μὲ περισσότερὴ προθυμία βαδίζουν ἐκεῖνοι ποὺ διάλεξαν τὴ στενὴ καὶ δύσκολη ὁδὸ, παρὰ ἐκεῖνοι ποὺ διάλεξαν τὴν εὐρύχωρη καὶ πλατιὰ. Ἄκουσε καὶ τὸν μακάριο Λουκᾶ ποὺ λέει ὅτι ἀφοῦ μαστιγώθηκαν οἱ Ἀπόστολοι, ἀναχώρησαν ἀπὸ τὸ συνέδριο χαρούμενοι⁹⁶, ἂν καὶ δὲν εἶναι τέτοια ἡ φύση τοῦ μαστιγώματος· γιὰ τὸ μαστίγωμα δὲν προκαλεῖ ἡδονὴ καὶ χαρὰ, ἀλλὰ ὀδύνη καὶ πόνος. Ἄν τὸ μαστίγωμα γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ γέννησε χαρὰ, τί τὸ θαυμαστὸ ἂν καὶ ἡ λοιπὴ κακοπάθεια καὶ ταλαιπωρία τοῦ σώματος γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ φέρουν τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα;

90. Ὅταν τυραννούμαστε καὶ αἰχμαλωτιζόμαστε ἀπὸ τὰ πάθη, ἔχομε συχνὰ τὴν ἀπορία, γιὰ τὴν ὑποφέρομε αὐτά; Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζομε ὅτι ἐπειδὴ ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὴν θεωρία τοῦ Θεοῦ, συμβαίνουν σ' ἐμᾶς τέτοιες αἰχμαλωσίες. Ἄν ὅμως προσηλώσει κανεὶς τὸ νοῦ του χωρὶς περισπασμούς στὸν Κύριο καὶ Θεό μας, εἶναι ἀξιόπιστος αὐτός, ὁ Σωτῆρας τῶν ὄλων, νὰ λυτρώσει τὴν ψυχὴ ἀπὸ κάθε ἐμπαθὴ αἰχμαλωσία, ὅπως λέει ὁ προφήτης: «Ἐβλεπα τὸν Κύριο πάντοτε μπροστά μου, ὅτι ἦταν στὰ δεξιὰ μου γιὰ νὰ μὴν κλονιστῶ»⁹⁷. Καὶ τί γλυκύτερο καὶ ἀσφαλέστερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς πάντοτε τὸν Κύριο στὰ δεξιὰ του νὰ τὸν σκεπάζει, νὰ τὸν φυλάγει καὶ νὰ μὴν τὸν ἀφήνει νὰ κλονιστεῖ; Τὸ νὰ τὸ ἐπιτύχομε αὐτό, ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς.

91. Σωστὰ εἶπαν οἱ Πατέρες καὶ δὲν παίρνει ἀντίρρηση, ὅτι δὲν βρισκεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀνάπαυση διαφορετικὰ, ἂν δὲν βάλει βαθιὰ μέσα του ἕνα τέτοιο λογισμό, ὅτι μόνον αὐτὸς καὶ ὁ Θεὸς εἶναι στὸν κόσμον, χωρὶς νὰ περιπλανιέται σ' ὅ,τιδήποτε ὁ νοῦς του, ἀλλὰ Ἐκεῖνον μόνον νὰ ποθεῖ, σ' Ἐκεῖνον μόνον νὰ εἶναι προσκολλημένος. Αὐτὸς θὰ βρεῖ τὴν πραγματικὴ ἀνάπαυση καὶ ἐλευθερίαν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν παθῶν. Γιὰ τὴν λέει ἡ Γραφή: «ἐνώθηκε μ' ἐσένα ἡ ψυχὴ μου καὶ σ' ἀκολουθεῖ· μὲ κράτησε στερεὰ τὸ δεξιὸ Σου χέρι»⁹⁸.

92. Ἡ φιλαυτία, ἡ φιληδονία καὶ ἡ φιλοδοξία διώχνουν ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ. Ἡ φιλαυτία γεννᾷ ἀφάνταστα κακά, κι ὅταν λείψει ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ, τότε σηκώνεται μέσα μας ἡ ταραχὴ τῶν παθῶν.

93. Ἐκεῖνος ποὺ ἔβγαλε μὲ τὴ ρίζα ἀπὸ τὴν καρδιά του τὴ φιλαυτία, εὐκολὰ θὰ νικήσει καὶ τὰ λοιπὰ πάθη μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Κυρίου. Γιὰ τὴν ἀπὸ τὴν φιλαυτία γεννιοῦνται καὶ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ λύπη καὶ ἡ μνησικακία καὶ ἡ φιληδονία καὶ ἡ θρασύτητα· ἐπειδὴ ἐκεῖνος ποὺ νικήθηκε ἀπὸ τὴν φιλαυτία, εἶναι αἰχμάλωτος καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν. Φιλαυτία εἶναι ἡ ἐμπαθὴς διάθεση καὶ φιλία πρὸς τὸ σῶμα καὶ ἡ ἐκπλήρωση τῶν σαρκικῶν θελημάτων.

96. Πράξ. 5, 41.

97. Ψαλμ. 15, 8.

98. Ψαλμ. 62, 9.

94. Ὅτι ἀγαπᾷ κανείς, με αὐτὸ ἐπιθυμεῖ νὰ βρῆται ἀχώριστα καὶ ἀδιάλειπτα καὶ ἀποστρέφεται ὅλα ὅσα τὸν ἐμποδίζουν ἀπὸ τὴν συνομιλία καὶ συναναστροφή με αὐτό. Εἶναι λοιπὸν φανερό, ὅτι ἐκεῖνος πὺ ἀγαπᾷ τὸ Θεό, ἐπιθυμεῖ με πόθο νὰ βρῆται συνέχεια καὶ νὰ συναναστρέφεται μαζί Του. Αὐτὸ ἔρχεται σ' ἐμᾶς με τὴν καθαρὴ προσευχή. Γι' αὐτὴν τὴν προσευχὴ ἄς φροντίσομε με ὅλη μας τὴ δύναμη. Γιατὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴ φύση τῆς μᾶς κάνει οἰκείους καὶ φίλους με τὸν Κύριο. Τέτοιος ἦταν ἐκεῖνος πὺ ἔλεγε: «Θεέ μου, Θεέ μου, σ' Ἐσένα προσεύχομαι ἀπὸ πολὺ πρῶι· σ' ἔχει διψάσει ἡ ψυχὴ μου»⁹⁹. Προσεύχεται ἀπὸ πολὺ πρῶι στὸ Θεὸ ἐκεῖνος πὺ ἀπομάκρυνε τὸ νοῦ του ἀπὸ κάθε κακία καὶ εἶναι πληγῶμένος ἀγιάτρευτὰ ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα.

95. Ἐχομε μάθει ὅτι ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ταπεινώση γεννιέται ἡ ἀπάθεια, κι ἀπὸ τὴν πίστη, ἡ πνευματικὴ γνώση. Ἀπὸ αὐτὰ προχωρεῖ ἡ ψυχὴ στὴ διάκριση καὶ τὴν ἀγάπη. Ἀφοῦ οἰκειοποιηθεῖ τὴ θεῖα ἀγάπη, ἀνεβαίνει πρὸς τὸ ὕψος τῆς με τὰ φτερά τῆς καθαρῆς προσευχῆς ἀκατάπαυστα, μέχρις ὅτου φτάσει στὴν πλήρη γνώση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεи τέλειος ἄνδρας με τὴν πλήρη τελειότητα πὺ εἶχε ὁ Χριστός, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος¹⁰⁰.

96. Με τὴν πρακτικὴ ἀρετὴ ὑποδουλώνεται ἡ ἐπιθυμία καὶ χαλιναγωγεῖται ὁ θυμός. Με τὴν πνευματικὴ γνώση καὶ τὴ θεωρία, ὁ νοῦς παίρνει φτερά, καὶ ἀφοῦ σηκωθεῖ ψηλὰ ἀπὸ τὰ ὑλικά, ἀναχωρεῖ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ἀποκτᾷ τὴν ἀληθινὴ μακαριότητα.

97. Ὁ πρῶτος ἀγώνας μας εἶναι νὰ ἐλαττώσομε τὰ πάθη καὶ νὰ τὰ νικήσομε κατὰ κράτος. Δεύτερος ἀγώνας εἶναι ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν καὶ νὰ μὴν ἀφήσομε ἄδεια καὶ ἄπρακτὴ τὴν ψυχὴ μας. Τρίτο ἀγώνισμα τοῦ πνευματικοῦ δρόμου εἶναι νὰ φυλάγομε ἄγρυπνα τοὺς καρπούς τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κόπων μας. Γιατὶ ἔχομε προσταγή, ὅχι μόνο νὰ ἐργαζόμαστε με κόπο, ἀλλὰ καὶ νὰ φυλάγομε ἄγρυπνα¹⁰¹.

98. «Νὰ ἔχετε πάντα ζωσμένη τὴ μέση σας, καὶ τὰ λυχνάρια σας ἀναμμένα»¹⁰², λέει ὁ Κύριος. Ζώνη καλὴ τῆς μέσης με τὴν ὁποία μπορούμε νὰ γίνομε ἐλαφροὶ καὶ εὐκίνητοι, εἶναι ἡ ἐγκράτεια ἐνωμένη με ταπεινώση καρδιάς. Ἐγκράτεια ἐνωμένη τὴν ἀποχὴ ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Φλόγα τοῦ πνευματικοῦ λυχναριοῦ εἶναι ἡ καθαρὴ προσευχὴ καὶ ἡ τέλεια ἀγάπη. Ἐκεῖνοι λοιπὸν πὺ ἐτοίμασαν τὸν ἑαυτὸ τους με αὐτὸν τὸν τρόπο, εἶναι πράγματι ὅμοιοι με ἀνθρώπους πὺ περιμένουν τὸν Κύριό τους, οἱ ὅποιοι ὅταν ἔρθει καὶ χτυπήσει τὴν πόρτα, ἀμέσως θὰ ἀνοίξουν καὶ θὰ μπεῖ μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ θὰ κατοικήσουν σ' αὐτόν· μακάριοι οἱ δοῦλοι, τοὺς ὁποίους ὅταν ἔρθει ὁ Κύριος θὰ τοὺς βρεῖ νὰ εἶναι ἐτοιμοὶ¹⁰³.

99. Ψαλμ. 62, 2.

101. Γεν. 2, 15.

103. Λουκ. 12, 36-37· Ἰω. 14, 23.

100. Ἐφ. 4, 13.

102. Λουκ. 12, 35.

99. Πρέπει ό μοναχός, ως υιός να αγαπά τó Θεό με όλη τήν καρδιά και με όλη τή διάνοια· ως δούλος να εύλαβεΐται και να ύπακούει σ' Αυτόν και με φόβο και τρόμο να έκτελεΐ τις έντολές Του. Πρέπει να είναι θερμός κατά τó πνεύμα¹⁰⁴, ντυμένος με τήν πανοπλία τού 'Αγίου Πνεύματος¹⁰⁵, να ζητεί τήν απόλαυση τής αιώνιας ζωής και να έκτελεΐ όλα τά διαταγμένα χωρίς να παραλείπει τίποτα, να έχει νήψη και να φυλάγει τήν καρδιά του από πονηρούς λογισμούς, να έχει άκατάπαυστα τή θεία μελέτη με αγαθές σκέψεις, να έξετάζει κάθε ήμέρα τόν έαυτό του για τούς κακούς λογισμούς και πράξεις και να διορθώνει ό,τι σφάλμα έκανε. Να μην ύπερηφανεύεται όμως για όσα κατορθώνει, αλλά να λέει ότι είναι άχρηστος δούλος¹⁰⁶ και ότι απέχει πολύ από τó να έκπληρώσει εκείνα πού όφείλει, και να εύχαριστεί τόν 'Αγιο Θεό και σ' Αυτόν να αποδίδει τή χάρη τών κατορθωμάτων τής άρετής. Να μην κάνει τίποτε από κενοδοξία ή για να άρέσει στους ανθρώπους, αλλά να άσκει τήν άρετή κρυφά και μόνο τόν έπαινο από τó Θεό να ζητά. Προπάντων και πάνω άπ' όλα, να έχει περιχαρακωμένη τήν ψυχή του με όρθόδοξη πίστη, σύμφωνα με τά θεία δόγματα τής 'Εκκλησίας πού διατύπωσαν οί θεοκλήρυκες 'Απόστολοι και οί άγιοι Πατέρες. 'Εκείνοι πού ζούν έτσι, θά έχουν πολλή άνταπόδοση, ζωή άτελεύτητη, διαμονή άκατάλυτη κοντά στον Πατέρα, τόν Υίο και τó 'Αγιο Πνεύμα, τήν όμοούσια και τρισυπόστατη Θεότητα.

100. «Τέλος τού λόγου μας —είπε ό 'Εκκλησιαστής— να άκοϋς τó πάν· να φοβάσαι τó Θεό, να τηρείς τις έντολές Του· αυτό είναι όλος ό άνθρωπος»¹⁰⁷. 'Εγώ, λέει, σου δείχνω συνοπτικό και σύντομο δρόμο σωτηρίας: να φοβάσαι τó Θεό και να τηρείς τις έντολές Του. "Όχι να έχεις τόν προκαταρκτικό φόβο για τήν κόλαση, αλλά τόν τέλειο, εκείνον πού φέρνει στήν τελειότητα, τόν όποιο όφείλομε να έχομε για τήν στοργική αγάπη 'Εκείνου πού τόν διέταξε. Γιατί άν δέν κάνομε άμαρτίες για τó φόβο τής κολάσεως, είναι φανερό ότι άν δέν ύπήρχε ή τιμωρία, θά άμαρτάναμε, άφού ή προαίρεσή μας κλίνει προς τήν άμαρτία. "Αν όμως απέχομε από τά κακά έπειδή τά μισησαμε και όχι για τήν άπειλή τής κολάσεως, τότε έργαζόμαστε τις άρετές από αγάπη προς τόν Κύριο, φοβούμενοι μην τυχόν παρασυρθούμε στο κακό. "Όταν φοβόμαστε μην τυχόν παραβλέφομε καμία έντολή, αυτός ό φόβος είναι άγνός, πού γίνεται μόνο για τó καλό, και καθαρίζει τις ψυχές μας και ίσοδυναμεί με τήν τέλεια αγάπη. 'Εκείνος πού έχει αυτόν τόν φόβο και τηρεί τις έντολές, αυτός είναι «όλος ό άνθρωπος», δηλαδή ό τέλειος, πού δέν τού λείπει τίποτε. Γνωρίζοντας λοιπόν αυτά, άς φοβηθούμε τó Θεό και άς φυλάξομε τις έντολές Του για να είμαστε τέλειοι και ολοκληρωμένοι στίς άρετές και να έχομε φρόνημα ταπεινωμένο και καρδιά με συντριβή, λέγοντας συνεχώς τήν εύχή τού θείου και μεγάλου 'Αρσενίου προς τόν Κύριο:

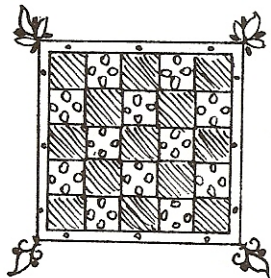
104. Ρωμ. 12, 11.

105. 'Εφ. 6, 11.

106. Λουκ. 17, 10.

107. 'Εκκλ. 12, 13.

«Θεέ μου, μὴ με ἐγκαταλείπεις· κανένα καλὸ δὲν ἔκανα ἐνώπιόν Σου, ἀλλὰ δός μου γιὰ τὴν εὐσπλαχνία Σου νὰ βάλω ἀρχή». Γιατὶ ὁλόκληρη ἡ σωτηρία μας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς οἰκτιρμούς καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ προσκύνηση, στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Θεωρητικό

Πόσο μεγάλος είναι ο αγώνας να σπάσει ο άνθρωπος τον γερό αυτό δεσμό και να ελευθερωθεί από τη λατρεία της ύλης και να αποκτήσει την έξη των καλών! Χρειάζεται πράγματι γενναία και ανδρεία ψυχή για να ξεμακρύνει από την ύλη. 'Εκείνο που φροντίζουμε δέν είναι μόνο ή κάθαρση από τὰ πάθη, γιατί αυτό δέν είναι κυρίως άρετή, αλλά προ- παρασκευή άρετής. Χρειάζεται έκτος από τήν κάθαρση τών κακών συνηθειών, και ή απόκτηση τών άρετών. Κάθαρση τής ψυχής είναι, για μέν τó λογιστικό μέρος της, ή απαλλαγή και τέλεια εξέλιψη τών γήινων και άσταθών στοιχείων, έννοώ τών βιοτικών φροντίδων και θορύβων και κακών κλίσεων, δηλαδή τών άμαρτωλών συνηθειών· για δέ τó έπιθυμητικό, τó να μη κινείται καθόλου πρós τήν ύλη, μήτε να άποβλέπει στην αίσθηση, αλλά να είναι πειθήνιο στό λογικό. Για τó θυμικό, άκολούθως, τó να μην ταράζεται ποτέ για όσα συμβαίνουν. Μετά τήν κάθαρση αυτή και τή νέκρωση ή διόρθωση τών χειρότερων δυνάμεων, χρειάζεται και ή ανάβαση και ή θέωση. Γιατί πρέπει, άφου άφήσει κανείς τó κακό, να πράξει τó άγαθó¹⁰⁸, κι άκόμη να άπαρνηθεί πρώτα τόν έαυτό του και άφου σηκώσει τó σταυρό του, να άκολουθεί τόν Κύριο¹⁰⁹ πρós τήν υπέρτατη κατάσταση τής θεώσεως.

Ποιά είναι ή ανάβαση και ή θέωση; Για τó νοϋ, ή τελειότατη γνώση τών όντων και 'Εκείνου που είναι πάνω από τά όντα, όσο αυτό είναι έφικτό στην ανθρώπινη φύση. Για τή βούληση, ή ολοκληρωτική και συνεχής τάση και κίνηση πρós τó Πρώτο Καλό. Για τó θυμικό, ή πολυ δραστήρια και πολυ πρακτική κίνηση πρós τó ποθητό, ή άκούραστη και άνυποχώρητη, που δέν τήν άνακόπτει καμιά δυσκολία που παρουσιάζεται, αλλά προχωρεί παράφορα και χωρίς έπιστροφή. Τόσο πιό σφοδρή πρέπει να είναι ή πρós τά καλά κίνηση τής ψυχής, άπό τήν κίνηση πρós τά κακά, όσο άνώτερα είναι τά νοητά κάλλη άπό τά αισθητά. Και τόσο μόνο να ένδιαφέρεται για τή σάρκα, όσο φτάνει για τή συντήρησή της και τόν πορισμό τών αναγκαίων για τήν ύπαρξη, ώστε να μην καταστραφεί βίαια τó ζωντανό σώμα. Αυτά να τά άποφασίσει κανείς είναι εύκολότατο· να τά πράξει όμως, πολυ πιό κοπιαστικό. Γιατί δέν ξεριζώνονται χωρίς κόπο οί δυσκολοκίνητες εκείνες έξεις τής ψυχής, ούτε βέβαια ή απόκτηση τής γνώσεως γίνεται χωρίς ιδρώτα. 'Αλλά και τó να άτενίζει κανείς και να τείνει διαρκώς πρós τήν μακάρια θεία φύση, κατορθώνεται με πολλούς κόπους και σε πολυ χρόνο, μέχρις ότου να συνηθίσει ή βούληση να άκολουθεί αυτή τήν τάση. Και χρειάζεται πολλή αντίσταση του νοϋ στην αίσθηση που τόν τραβά πρós τά κάτω, και αυτή είναι ή πάλη και ή μάχη πρós τó σώμα, ή όποία δέν έχει διάλειμμα

108. Ψαλμ. 33, 15.

109. Ματθ. 16, 24.

ὡς τὸ θάνατο, καὶ ἂν ἀκόμη φαίνεται ὅτι λιγότεφε ἀπὸ τὸ μαρasmus τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τὴν ὑποδούλωση τῆς αἰσθήσεως στὴν ὑπέρτερη γνώση τοῦ νοῦ.

Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθεῖ τοῦτο· ὅτι ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν φωτίστηκε μὲ τὸ βάπτισμα, ἐπειδὴ δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ βοηθεῖται ἀπὸ τὸ Θεό, οὔτε νὰ καθαρθεῖ γνήσια μπορεῖ, οὔτε πρὸς τὸ θεῖο φῶς νὰ ὑψωθεῖ, ὅπως εἶπαμε. Γιατὶ ὅσα εἰπώθηκαν, πρέπει νὰ θεωροῦμε ὅτι εἰπώθηκαν γιὰ τοὺς πιστοὺς. Ἄλλὰ γιὰ μεγαλύτερη διασάφησή τους, πρέπει νὰ ποῦμε λίγα γιὰ τὴ διαφορὰ τῆς γνώσεως.

Ἡ γνώση εἶναι κατὰ φύση καὶ ὑπὲρ φύση. Καὶ ἡ δευτέρα θὰ γίνε φανερὴ ἀπὸ τὴν πρώτη. Κατὰ φύση λέμε τὴ γνώση ποὺ ἀποκτᾶ ἡ ψυχὴ περὶ τῆς κτίσεως ἀπὸ τὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἀναζήτηση, μεταχειριζόμενη τὰ φυσικὰ μέσα καὶ τὶς δυνάμεις, ὅσο δηλαδὴ εἶναι ἐφικτὸ στὴν ψυχὴ ποὺ εἶναι δεμένη μὲ τὴν ὕλη. Γιατὶ ὅπως ἔχει λεχθεῖ στὰ περὶ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας καὶ νοῦ, ἀμβλύνεται ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ λόγῳ τῆς ἐνώσεως καὶ ἀναμιξεως μὲ τὸ σῶμα. Ἐνεκα τούτου δὲν μπορεῖ νὰ ἔρθει σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ νοερά, ἀλλὰ γιὰ νὰ νοήσει ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ φαντασία, τῆς ὁποίας ὁ χαρακτήρας εἶναι εἰκονιστικὸς καὶ ἀνήκει στὴν ὕλικὴ διάσταση καὶ τὴν πυκνὴ ὑφή. Χρειαζονται λοιπὸν στὸ νοῦ ποὺ εἶναι μέσα σὲ σῶμα, ἀνάλογες εἰκόνες γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τὰ ἐννοήσει αὐτά. Ὁση λοιπὸν γνώση λάβει ἕνας τέτοιος νοῦς μὲ τὴ μέθοδο τῆ φυσικῆ, ποὺ τοῦ εἶναι οἰκεία, αὐτὴ τὴ γνώση τὴ λέμε φυσικὴ. Ὑπερφυσικὴ ὅμως εἶναι ἡ γνώση ποὺ ἔρχεται στὸ νοῦ πέρα ἀπὸ τὴ φυσικὴ του μέθοδο καὶ δύναμη, ὅταν δηλαδὴ τὰ νοούμενα ὑπερβαίνουν τὶς δυνατότητες τοῦ νοῦ ποὺ εἶναι ἐνωμένος μὲ σῶμα, ὥστε νὰ εἶναι γνώση ποὺ ἀρμόζει σὲ νοῦ χωρὶς σῶμα. Αὐτὴ ἡ γνώση δίνεται μόνο ἀπὸ τὸ Θεό, ὅταν βρεῖ τὸ νοῦ νὰ εἶναι πολὺ καθαρμένος ἀπὸ κάθε ὕλικὴ προσκόλληση καὶ νὰ κατέχεται ἀπὸ θεῖο ἔρωτα.

Δὲν διαιρεῖται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μόνον ἡ γνώση, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετὴ. Ἄλλη εἶναι ἡ ἀρετὴ ποὺ δὲν ὑπερβαίνει τὴ φύση, ἡ ὁποία καὶ λέγεται φυσικὴ, καὶ ἄλλη ἡ ἀρετὴ ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸ Πρῶτο Καλὸ καὶ ἡ ὁποία εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φυσικὴ δύναμη καὶ κατάσταση, καὶ τὴν ὁποία εἶναι πρέπον νὰ ὀνομάσουμε ὑπερφυσικὴ. Καὶ τὴ φυσικὴ γνώση καὶ ἀρετὴ μπορεῖ νὰ τὴν ἔχει καὶ ἀφώτιστος (ἀβάπτιστος) ἄνθρωπος, ἐνῶ τὴν ὑπερφυσικὴ, διόλου. Γιατὶ, πῶς νὰ τὴν ἔχει, ἀφοῦ εἶναι ἀμέτοχος τοῦ αἰτίου ποὺ τὴν πραγματοποιεῖ; Ὁ φωτισμένος ὅμως μπορεῖ νὰ τὶς ἔχει καὶ τὶς δύο. Ἡ μᾶλλον τὴν ὑπερφυσικὴ ἀρετὴ δὲν μπορεῖ διόλου νὰ τὴν ἀποκτήσει ἂν δὲν ἀποκτήσει πρῶτύτερα τὴ φυσικὴ. Νὰ μετέχει ὅμως στὴν ὑπερφυσικὴ γνώση, χωρὶς νὰ ἔχει τὴ φυσικὴ, δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο. Ἄλλὰ πρέπει νὰ γνωρίζουμε καὶ τοῦτο· ὅτι, ὅπως αἴσθησι καὶ φαντασία ἔχουν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ τὶς ἔχει καὶ ὁ ἄνθρωπος τὶς δυνάμεις αὐτές, πολὺ καλύτερες καὶ ὑ-

ψηλότερες, ἔτσι καὶ τὶς φυσικὲς ἀρετὲς καὶ γνώσεις τὶς ἔχουν καὶ οἱ δύο, ἀλλὰ ἀπείρως καλύτερα καὶ ὑψηλότερα τὶς ἔχει ὁ φωτισμένος ἀπὸ τὸν ἀφώτιστο. Ἀκόμη ἡ φυσικὴ γνώση ποὺ ἀναφέρεται στὶς ἀρετὲς καὶ τὶς ἀντίθετες μὲ τὴν ἀρετὴ συνήθειες, εἶναι καὶ αὐτὴ δύο εἰδῶν· ἡ μία εἶναι φιλο ὄνομα, ὅταν αὐτὸς ποὺ φιλοσοφεῖ γι' αὐτά, δὲν ἔχει πείρα ἀπὸ τὶς καταστάσεις αὐτὲς, καὶ ἡ ὁποία μερικὲς φορὲς διστάζει· ἡ ἄλλη εἶναι ἔμπρακτῃ καὶ —νὰ πῶ ἔτσι— ἔμφυχη, ὅταν ἡ γνώση βεβαιώνεται ἀπὸ τὴν πείρα. Αὐτὴ εἶναι σαφὴς καὶ ἀξιόπιστη, χωρὶς δισταγμὸ καὶ ἀμφιβολία. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτά, τέσσερα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἐναντιώνονται στὸ νοῦ σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς. Πρῶτο, ἡ συνήθεια τῶν κακῶν ἔξεων, ἡ ὁποία ἔχει λεχθεῖ ὅτι ἐπιχειρεῖ νὰ τὸν πείσει μὲ τὴ μακρὰ συνήθεια νὰ φέρεται πρὸς τὰ γήινα. Δεύτερο, ἡ ἐνέργεια τῆς αἰσθήσεως, ἡ ὁποία φανερώνεται στὰ αἰσθητὰ κάλλη καὶ σύρει μαζί της καὶ τὸ νοῦ. Τρίτο, ἡ ἐξασθένηση τῆς νοερῆς ἐνέργειας, τὴν ὁποία ἔχει πάθει λόγῳ τῆς ἐνώσεώς του μὲ τὸ σῶμα. Γιατὶ δὲν ἀνταποκρίνεται ὁ νοῦς στὸ νοητὸ ὅπως ἡ ὄραση στὸ ὄρατὸ καὶ γενικῶς ὅπως ἡ αἴσθησις στὸ αἰσθητὸ· λέγοντας νοῦ ἐννοῶ τὸ νοῦ τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία βρίσκεται ἀκόμη στὸ σῶμα. Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι Νόες ἐντονότερα ἀντιλαμβάνονται τὰ νοητὰ ἀπὸ ὅ,τι τὰ ἀνθρώπινα μάτια τὰ ὁρατά. Ἀλλὰ ὅπως ἡ ἐλαττωματικὴ ὄραση δὲν ἀποτυπώνει σαφὴ καὶ καθαρὰ εἰδῶλα ἀπὸ τὰ ὁρατά, ἀλλὰ συγκεχυμένα καὶ ἀσαφῆ, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς μας ἀντιλαμβάνεται τὰ νοητὰ. Καθὼς δὲν μπορεῖ νὰ παρατηρεῖ καθαρὰ τὰ νοητὰ κάλλη, δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ τὰ ποθεῖ —γιατὶ κατὰ τὸ μέτρο τῆς γνώσεως εἶναι καὶ τὸ μέτρο τῆς ἐπιθυμίας—, καὶ ταυτόχρονα παρασύρεται πρὸς τὰ αἰσθητὰ κάλλη, γιατί τὰ βλέπει μὲ μεγαλύτερη διαύγεια· ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι γεμάτος πάντοτε ἀπὸ ἓνα ποὺ τοῦ φαίνεται καλὸ, εἴτε εἶναι ὄντως καλὸ, εἴτε ὄχι. Τέταρτο, ὁ ἐπηρειασμὸς ἀπὸ τοὺς ἀκάθαρτους καὶ μισάνθρωπους δαίμονες, οἱ ὁποῖοι στήνουν παγίδες —δὲν μποροῦμε νὰ ὑπολογίσουμε πόσες καὶ ποιῶν εἰδῶν— ἀλοίμονο, σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ δρόμου, γιὰ τὶς ψυχές, μὲ κάθε μέσο καὶ τρόπο, μὲ τὶς αἰσθήσεις, μὲ τὰ λόγια, μὲ τὸ νοῦ, μὲ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν, μποροῦμε νὰ ποῦμε. Ἀπὸ αὐτοῦς, ἂν Ἐκεῖνος ποὺ σήκωσε στὸν ὦμο Του τὸ πλανώμενο πρόβατο¹¹⁰ δὲν ἔκανε μὲ τὴν ἄπειρη φροντίδα Του ἀνωτέρους ἐκεῖνους ποὺ βλέπουν πρὸς Αὐτόν, δὲν θὰ διέφευγε ποτὲ καμιὰ ψυχὴ.

Γιὰ νὰ ἀποφύγομε λοιπὸν ὅλα αὐτά, χρειαζόμαστε τρία πράγματα. Πρῶτο καὶ μέγιστο, νὰ βλέπομε ὀλόφυχα πρὸς τὸ Θεό, καὶ ἀπὸ Αὐτόν νὰ ζητοῦμε βοήθεια, ἀφοῦ Του ἀναθέσαμε ὅλη τὴν ἐλπίδα μας, πιστεύοντας ἀπολύτως ὅτι ἂν Ἐκεῖνος δὲν βοηθήσει, ἀναπόφευκτα θὰ μᾶς πάρουν αὐτοὶ ποὺ τραβοῦν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Δεύτερο, τὸ ὁποῖο νομίζω προξενεῖ καὶ τὸ πρῶτο, εἶναι ἡ συνεχὴς τροφὴ τοῦ νοῦ μὲ γνώση. Γνώση ἐννοῶ τὴ θεωρία ὅλων τῶν ὄντων, αἰσθητῶν καὶ νοητῶν, πῶς εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ

πώς σχετίζονται με την πρώτη Ἀρχή, καθὼς ἀπὸ αὐτὴν προέρχονται καὶ σ' αὐτὴν ἀναφέρονται· καὶ ἐπιπλέον τῆ θεωρίας τοῦ Αἰτίου τῶν ὄντων ὅπως τὴν ἀποκοτοῦμε, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό, γνωρίζοντας τὶς ἐνέργειες καὶ τὶς ἰδιότητες Του. Εἶναι πρόξενο πολλῆς καθάρσεως τὸ νὰ ἐξετάζουμε μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια τὶς φύσεις τῶν ὄντων· καὶ αὐτὸ μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ἐμπαθὴ πρὸς αὐτὰ διάθεση καὶ τὴν ἀπάτη πού εἶναι γύρω ἀπ' αὐτὰ καὶ μᾶς ἀνυψώνει πάρα πολὺ πρὸς τὴν Ἀρχὴ τῶν ὄλων, καὶ ἀπὸ τὰ ὠραῖα καὶ θαυμαστά καὶ μεγάλα, μᾶς κάνει νὰ βλέπομε σὰν σὲ καθρέφτη τὸ Κάλλιστο καὶ Θαυμαστότατο καὶ Μέγιστο ἢ μᾶλλον Ἐκεῖνο πού ὑπερβαίνει κάθε κάλλος καὶ θαυμασιότητα καὶ μέγεθος. Ὅταν πάντοτε ἡ διάνοια ἀσχολεῖται μὲ αὐτά, δὲν εἶναι δυνατό νὰ μὴν ποθήσει τὸ ὄντως ἀγαθὸ· γιατί ἂν ἔλκεται ἀπὸ αὐτὸ πού τῆς εἶναι ξένο, πολὺ περισσότερο θὰ πάει πρὸς τὸ οἰκεῖο. Καὶ ὅταν τ' ἀγαπήσει αὐτὰ ἢ ψυχὴ, πῶς θὰ ἀνεχθεῖ νὰ ἀσχολεῖται μὲ ἐπιμονὴ μὲ τὰ γήινα καὶ μ' ἐκεῖνα πού τὴν ἀποτραβοῦν ἀπὸ τὸ ἀγαπώμενο; Ἄλλ' ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ θὰ τῆς φαίνεται δυσάρεστη γιατί ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιὰ τὰ καλὰ. Γιατί κι ἂν, ὅπως εἴπαμε, ὁ νοῦς ὁ συνδεδεμένος μὲ τὴν ὕλη θεωρεῖ ἀμυδρὰ τὴ νοητὴ καλλονή, ὥστόσο τὰ νοητὰ ἀγαθὰ εἶναι τέτοια καὶ τόσο μεγάλα, ὥστε καὶ μιὰ μικρὴ σταλαγματιὰ καὶ μιὰ θαμπὴ φανέρωση τοῦ ὠκεάνιου ἐκείνου κάλλους, μπορεῖ νὰ πείσει τὸ νοῦ νὰ πετάξει πάνω ἀπ' ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ πρὸς τὰ νοητὰ μόνο νὰ στραφεῖ καὶ νὰ μὴ δέχεται νὰ ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσή τους, ὁτιδήποτε λυπηρὸ καὶ ἂν τοῦ συμβεῖ. Τρίτο, πρέπει νὰ ὑπάρχει ἐπιπλέον ἡ νέκρωση τοῦ σώματος πού εἶναι συνδεδεμένο μαζί του. Ἀλλιῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ δέχεται τὶς φανερώσεις ἐκεῖνες σαφεῖς καὶ εὐδιάκριτες. Τὸ σῶμα νεκρώνεται μὲ τὴ νηστεία, τὴν ἀγρυπνία, τὴ χαμαικοιτία, μὲ σκληρὰ τὰ ἀπαραίτητα ἐνδύματα, μὲ τοὺς πόνους καὶ τοὺς κόπους. Ἔτσι νεκρώνεται ἡ σάρκα, ἢ μᾶλλον συσταυρώνεται μὲ τὸ Χριστό· καὶ γίνεται λεπτὴ καὶ καθαρὴ καὶ ἐλαφρὴ καὶ εὐκίνητη καὶ ἔτσι ἀκολουθεῖ εὐκολὰ τὶς κινήσεις τοῦ νοῦ καὶ δὲν ἐναντιώνεται, ἀλλὰ ἀνυψώνεται μαζί μὲ τὸ νοῦ πού πετᾶ ψηλά· ὥστε χωρὶς τὴ νέκρωση αὐτῆ, κάθε ἐπιμέλεια εἶναι μάταιη.

Αὐτὴ ἡ σεβάσμια τριάδα, ὅταν συγκροτηθεῖ μὲ τὴν ἀρμονικὴ συνύπαρξη τῶν τριῶν πού ἀναφέρθηκαν παραπάνω, γεννᾷ μέσα στὴν ψυχὴ τὸν κύκλο τῶν μακαρίων ἀρετῶν. Γιατί εἶναι ἀδύνατο σ' ἐκείνους πού εἶναι στολισμένοι μὲ αὐτὰ τὰ τρία, ἢ νὰ βρεθεῖ ἔχνος κακίας ἢ νὰ ἀπουσιάζει κάποια ἀρετὴ. Ἀλλὰ ἴσως νὰ θλίβει τὸ λογικὸ ἢ ἀπόρριψη τῶν χρημάτων, ἢ ἡ περιφρόνηση τῆς δόξας, γιατί ἔως ὅτου εἶναι ἡ ψυχὴ δεμένη μὲ αὐτά, πληγώνεται ἀπὸ πολλὰ πάθη. Καὶ ἐγὼ βεβαιώνω ἐπιμόνως ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ πετάξει ψηλά ἡ ψυχὴ πού εἶναι προσηλωμένη στὸν πλοῦτο καὶ στὴ δόξα. Οὔτε καὶ εἶναι δυνατό νὰ ἐπιμένει σ' αὐτὰ ἢ ψυχὴ, ὅταν ἔχει ἀθληθεῖ ἀρκετὰ στὰ τρία πού εἴπαμε, ὥστε νὰ τῆς γίνουν συνήθεια. Γιατί ἂν ἡ ψυχὴ γνωρίζει ὅτι

τίποτε δὲν εἶναι πραγματικὰ καλὸ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ὕψιστο Θεό· κι εἶναι πεπεισμένη ὅτι ἀπὸ τὰ ἄλλα, ὅσο πιὸ ὅμοιο εἶναι κάτι μὲ τὸ Πρῶτο Καλὸ, τόσο ὠραιότερο εἶναι, πῶς θὰ ἀγαπήσει ἢ θὰ δεχτεῖ ἄργυρο ἢ χρυσὸ ἢ κάτι ἄλλο γήινο; Τὰ ἴδια λέω καὶ γιὰ τὴ δόξα.

Ἄλλὰ δὲν ἐξαιροῦνται ἀπὸ τὸ λόγο καὶ οἱ φροντίδες, οἱ ὁποῖες κυρίως κρατοῦν κάτω τὸν ἄνθρωπο. Γιὰ ποιὸ πράγμα θὰ φροντίσει ἐκεῖνος ποῦ δὲν παθαίνεται γιὰ κανένα γήινο καὶ δὲν στρέφεται σ' αὐτά; Γιατί τὸ νέφος τῶν φροντίδων σχηματίζεται ἀπὸ τὶς ἀναθυμιάσεις, ἅς ποῦμε, τῶν βασικῶν παθῶν, ἐννοῶ τὴ φιληδονία, τὴ φιλαργυρία καὶ τὴ φιλοδοξία· ὥστε ὁ ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ πάθη αὐτά, εἶναι καὶ ξένος ἀπὸ φροντίδες. Ἄλλὰ οὔτε ἡ φρόνηση, ποῦ θεωρεῖται συμπλήρωμα τῆς σοφίας καὶ εἶναι ἡ πιὸ ἰσχυρὴ δύναμη ἀπὸ ὅσες σηκώνουν τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὰ ἐπάνω, λείπει ἀπ' αὐτὰ ποῦ εἴπαμε. Γιατί στὴ γνώση τῶν ἀρετῶν συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἀκριβέστατη διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖται προπαντὸς φρόνηση. Τοὺς τρόπους τῆς χρησιμοποιήσεως καὶ τῆς πάλης, θὰ διδάξει ἡ πείρα καὶ ἡ ἐναντίον τοῦ σώματος πάλη.

Δὲ θὰ παραλείψομε νὰ κάνομε λόγο καὶ γιὰ τὸ φόβο. Ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ θεῖος ἔρωτας, τόσο μεγαλώνει μαζὶ καὶ ὁ φόβος. Γιατί ὅση εἶναι ἡ ἐλπίδα νὰ ἐπιτύχομε τὸ Ἄγαθὸ (ἢ ὁποῖα κεντᾶ τοὺς πληγωμένους ἀπὸ τὸ θεῖο ἔρωτα περισσότερο ἀπὸ τὶς ἀπειλὲς μυρίων κολάσεων, γιὰ τὸ νὰ ἐπιτύχομε τὸ Ἄγαθὸ προξενεῖ μακαριότητα), τόσοσ εἶναι καὶ ὁ φόβος νὰ τὸ χάσομε, πράγμα ποῦ εἶναι ἀθλιότατο. Γιὰ νὰ συνεχιστεῖ ὁ λόγος μας, ἅς ἐξετάσομε τὸ σκοπὸ. Γιατί θεωρεῖται ὅτι στὸ κάθε τί, ὁ σκοπὸς του εἶναι ποῦ καθορίζει καὶ τὴ διαίρεση τῶν ἐπιμέρους στοιχείων καὶ τὴν διάταξη αὐτῶν. Σκοπὸς λοιπὸν τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ μακαριότητα, ἡ ὁποῖα ταυτίζεται μὲ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἢ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ σημαίνει, ὄχι μόνο νὰ βλέπομε τὴν βασιλικότητα, ἅς ποῦμε, Τριάδα, ἀλλὰ ἐπιπλέον νὰ δεχόμαστε τὴν ἔκχυση τῆς θείας χάρης καὶ νὰ πάσομε, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴ θέωση· καὶ ὅ,τι ἐλλιπὲς ἢ ἀτελὲς ἔχομε μέσα μας, νὰ ἀναπληρώνεται καὶ νὰ τελειοποιεῖται μὲ τὴν ἔκχυση τῆς χάρης. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ τροφή τῶν νοερῶν ὑπάρξεων, ἡ ἀναπλήρωση τῶν ἐλλείψεων μὲ αὐτὴ τὴν ἔκχυση τῆς χάρης. Καὶ εἶναι ἓνας κύκλος αἰώνιος ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ καταλήγει στὸ ἴδιο. Γιατί ὅσο κανεὶς νοεῖ, τόσο καὶ ἐπιθυμεῖ· καὶ ὅσο ἐπιθυμεῖ, τόσο ἀπολαμβάνει· καὶ ὅσο ἀπολαμβάνει, τόσο περισσότερο νοεῖ καὶ ἀρχίζει πάλι τὴν ἀκίνητη κίνηση, ἢ ἀλλιῶς τὴν ἀκίνητη ἀκίνησις. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς μας, ὅσο μᾶς εἶναι ἐφικτὸ νὰ ἐννοήσομε· ἅς ἐξετάσομε πῶς θὰ φτάσομε σ' αὐτόν.

Στὶς λογικὲς ψυχὲς ποῦ εἶναι νοερὲς οὐσίες καὶ λίγο μόνο κατώτερες ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ὁ παρὼν βίος ἔχει δοθεῖ ὡς ἀγώνας καὶ τόπος ὅπου γίνε-
ται προσπάθεια γιὰ τὴ νίκη. Ἐπαθλο εἶναι ἡ θεία κατάσταση ποῦ ἀναφέρα-

με, δῶρο ἀντάξιο τῆς θείας ἀγαθότητας καὶ δικαιοσύνης, ἀπὸ τῆ μίας, γιατί φαίνεται ὅτι ἀπὸ τοὺς κόπους του κερδίζει κανεὶς αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη, γιατί ἡ ἀφθονοπάροχη θεία δύναμη ὑπερνικᾷ κάθε κόπο. Ἄλλωστε καὶ τὸ νὰ μπορεῖ κανεὶς καὶ τὸ νὰ πράττει τὸ ἀγαθὸ, εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ.

Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ἐδῶ ἀγώνας; Ἡ λογικὴ ψυχὴ ἔχει ἐνωθεῖ μὲ σῶμα ὅμοιο μὲ τῶν ζώων, πού ἔχει τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τῆ γῆ καὶ στρέφεται πρὸς τὰ κάτω. Καὶ ἔχει τόσο ἐνωθεῖ ἡ ψυχὴ μὲ τὸ σῶμα, ὥστε νὰ γίνεῖ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο τελείως ἀντίθετα, χωρὶς μεταβολὴ —πρὸς Θεοῦ— ἢ σύγχυση τῶν μερῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ δύο φυσικὰ μέρη νὰ γίνεῖ μία ὑπόσταση μὲ δύο τέλειες φύσεις. Ἔτσι λοιπὸν σύνθετος ἀπὸ δύο διαφορετικὲς φύσεις ὁ ἄνθρωπος, ἐνεργεῖ ἐκεῖνα πού ἀνήκουν στὴν κάθε μία φύση. Καὶ τοῦ σώματος ἀρμόδιο εἶναι νὰ ἀποβλέπει πρὸς τὰ ὅμοιά του. Ὁ ἔρωτας αὐτὸς πρὸς τὰ ὅμοια εἶναι φυσικὸς στὰ ὄντα, γιατί δῆθεν βοηθεῖται ἀπὸ αὐτὸν ἡ ὑπαρξὴ τους μὲ τὴ συμβίωση καὶ τὴ συναναστροφὴ μὲ αὐτὰ καὶ ἡ ἀπόλαυση αὐτῶν μὲ τὴν αἴσθησι. Ἀκόμη ἐπειδὴ εἶναι βαρὺ τὸ σῶμα, ἀγαπᾷ τὴν ἄνεση. Στὴ ζωώδη φύση, αὐτὰ εἶναι κατάλληλα καὶ ἀγαπητά. Στὴ λογικὴ ὅμως ψυχὴ, ἐπειδὴ εἶναι νοερὴ οὐσία, φυσικὰ καὶ ἐπιθυμητὰ εἶναι τὰ νοητὰ καὶ ἡ ἀπόλαυσή τους μέσω τῆς νοήσεως. Προπάντων ὁ ἔρωτας πρὸς τὸ Θεὸ εἶναι ἐκ φύσεως ριζωμένος μέσα της. Καὶ θέλει νὰ ἀπολαμβάνει τὸ Θεὸ καὶ τὰ ἄλλα νοητὰ, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἀνεμπόδιστα.

Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος (ὁ Ἀδάμ) μπορούσε ἀνεμπόδιστα νὰ ἐννοεῖ καὶ νὰ ἀπολαμβάνει τὰ νοητὰ μὲ τὸ νοῦ, ὅπως καὶ τὰ αἰσθητὰ μὲ τὴν αἴσθησι. Εἶχε ὅμως χρέος νὰ ἀσχολεῖται ὄχι μὲ τὰ χειρότερα, ἀλλὰ μὲ τὰ ἀνώτερα. Καθὼς μπορούσε νὰ κάνει καὶ τὰ δύο, στὸ χέρι του ἦταν νὰ βρισκεται εἴτε μὲ τὰ νοητὰ μέσω τοῦ νοῦ, εἴτε μὲ τὰ αἰσθητὰ μέσω τῆς αἰσθήσεως. Δὲ λέω ὅτι ὁ Ἀδάμ δὲν ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν αἴσθησι (γιατί δὲν ἔφερε μάταια τὸ σῶμα)· λέω ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ προσκολλᾶται στὰ αἰσθητὰ, ἀλλὰ βλέποντας τὴν ὁμορφιά τους, νὰ ὀδηγεῖται πρὸς τὸ Δημιουργό τους. Καὶ στὸ ἐξῆς νὰ ἀπολαμβάνει τὸ Θεὸ μὲ θαυμασμό, ἔχοντας διπλὲς ἀφορμὲς νὰ θαυμάζει τὸν Κτίστη. Ὅχι ὅμως νὰ προσκολληθεῖ στὰ αἰσθητὰ καὶ αὐτὰ νὰ θαυμάζει καὶ ὄχι τὸ Δημιουργό τους, παραμελώνοντας τὸ νοητὸ κάλλος. Τέτοιοις λοιπὸν πλάστηκε ὁ Ἀδάμ. Ἀφοῦ ὅμως ἔκανε κακὴ χρῆσι τῆς αἰσθήσεως, θαύμαζε τὸ αἰσθητὸ κάλλος· τοῦ φάνηκε ὁ καρπὸς ὡραῖος στὴν ὄρασι καὶ καλὸς στὴ γεύσι¹¹¹, ἔφαγε ἀπ' αὐτὸν καὶ ἄφησε τὴν ἀπόλαυση τῶν νοητῶν. Γι' αὐτὸ ὁ δίκαιος Κριτὴς, κρίνοντάς τον ἀνάξιο, ἀφαίρεσε ἀπὸ αὐτὸν τὴ θεωρία ἐκείνων πού καταφρόνησε, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὄντων, καὶ ἔβαλε σκότος γιὰ νὰ τοῦ ἀποκρύψει τὸν ἑαυτὸ Του¹¹² καὶ τίς ἄυλες οὐσίαι. Γιατί δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήνονται τὰ ἅγια στοὺς βέβηλους. Καὶ ἐκεῖνα τὰ

111. Γεν. 3, 6.

112. Β' Βασ. 22, 12.

όποια πόθησε, αυτά του ἄφησε νὰ ἀπολαμβάνει, δηλαδή νὰ ζεῖ με τὴν αἴσθηση καὶ με ἐλάχιστα ἴχνη τῶν θείων στοῦ νοῦ του.

Ἀπὸ τότε ὁ ἀγώνας μας γιὰ τὰ γήινα ἔγινε βαρύτερος, γιατί δὲν ἔχομε τὴν ἐξουσία νὰ ἀπολαμβάνομε τὰ νοητά, ὅπως τὰ αἰσθητά με τὴν αἴσθηση, ἂν καὶ με τὸ βάπτισμα βοηθοῦμαστε πάρα πολύ, ἐπειδὴ καθαριζόμαστε καὶ ὑψωνόμαστε. Ἀλλά, ὅσο εἶναι δυνατὸν πρέπει νὰ ἀσχολούμαστε με τὰ νοητά καὶ ὄχι με τὰ αἰσθητά, καὶ ἐκεῖνα νὰ θαυμάζομε καὶ νὰ θέλομε. Ἀπὸ τὰ αἰσθητά, κανένα νὰ μὴ θαυμάσομε καθ' ἑαυτό, οὔτε νὰ θελήσομε νὰ ἀπολαύσομε. Πραγματικά, καμιά ἀξία δὲ φαίνεται νὰ ἔχουν σὲ σχέση πρὸς τὰ νοητά. Ὅσο πιὸ θαυμαστή εἶναι ἡ οὐσία τῶν νοητῶν ἀπὸ τὴν οὐσία τῶν αἰσθητῶν, τόσο καὶ τὸ κάλλος τῶν νοητῶν εἶναι πιὸ θαυμαστὸ ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν αἰσθητῶν. Νὰ ποθῆσει κανεὶς τώρα πιὸ πολύ τὸ χειρότερο ἀπὸ τὸ ὠραιότερο καὶ τὸ ἀτιμότερο ἀπὸ τὸ τιμητικότερο, ποιὰ παραφροσύνη δὲν ὑπερβαίνει; Καὶ αὐτὰ γιὰ τὰ αἰσθητά καὶ νοητά δημιουργήματα. Ἀλλὰ τί θὰ ἔλεγεσ ὅταν καὶ ἀπὸ Ἐκεῖνον ποῦ εἶναι πάνω ἀπὸ αὐτά, προτιμοῦμε τὴν ἄμορφη καὶ χωρὶς κάλλος ὕλη;

Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ἀγώνας, νὰ προσέχομε τοὺς ἑαυτοὺς μας με πολλὴ ἀκρίβεια, γιὰ νὰ ἀπολαμβάνομε πάντοτε τὰ νοητά, ὑψώνοντας πρὸς αὐτὰ τὸ νοῦ καὶ τὴν ἐπιθυμία, καὶ ποτὲ νὰ μὴν ἐξαπατηθοῦμε ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ὥστε νὰ παρασυρθοῦμε ἀπὸ κάτι αἰσθητὸ μέσω τῆς αἰσθήσεως καὶ νὰ τὸ θαυμάσομε αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Ἄν εἶναι κάτι ποῦ πρέπει νὰ χρησιμοποιήσομε καὶ τὴν αἴσθηση, αὐτὸ εἶναι γιὰ νὰ ἀντιλαμβανόμαστε τὸν Κτίστη ἀπὸ τὰ κτίσματα, βλέποντας μέσα σ' αὐτὰ Ἐκεῖνον, ὅπως βλέπομε μέσα στοῦ νεροῦ τὸν ἥλιο. Ἐπειδὴ ὑπάρχουν στὰ ὄντα εἰκόνες τοῦ Πρώτου Αἰτίου ὄλων, ὅσο εἶναι δυνατὸν σ' αὐτά. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ κατόρθωμα. Ἄς σκεφτοῦμε πῶς θὰ τὸ κατορθώσομε. Εἶπαμε λοιπὸν ὅτι τὸ σῶμα ἐπιθυμεῖ νὰ ἀπολαμβάνει τὰ συγγενῆ με αὐτό, μέσω τῆς αἰσθήσεως, πράγμα ποῦ εἶναι ἀντίθετο με τὴν πρόθεση τῆς ψυχῆς, καὶ ὅσο πιὸ πολύ δυναμώνει τὸ σῶμα, τόσο περισσότερο ἐπιθυμεῖ. Γι' αὐτὸ ἄς φροντίσει ἡ ψυχὴ νὰ βάλει χαλινὸ σὲ ὅλες τὶς αἰσθήσεις, γιὰ νὰ μὴν ἀπολαύσομε τὰ αἰσθητά. Ἐπειδὴ ὅταν εἶναι πιὸ ρωμαλέο τὸ σῶμα, περισσότερο ὀρμᾶ· καὶ περισσότερο ὀρμώνοντας, γίνεται ἀκράτητο· γι' αὐτὸ ἡ ψυχὴ δύσκολα φροντίζει νὰ τὸ νεκρώσει με νηστεῖες, ἀγρυπνίες, ὀρθοστασίες, χαμαικοιτίες, ἀλουσία καὶ με κάθε ἄλλη κακοπάθεια, ὥστε νὰ καταμαρᾶνει τὴ δύναμή του γιὰ νὰ τὸ ἔχει ἡμερο καὶ πειθήνιο στὶς νοερὲς πράξεις της. Αὐτὸ εἶναι ποῦ ἔχομε νὰ κατορθώσομε. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὰ εἶναι εὐκολότατο νὰ τὰ ὑποσχεθοῦμε, δύσκολο ὅμως νὰ τὰ ἐφαρμόσομε, καὶ εἶναι πολὺ περισσότερα τὰ σφάλματα ἀπὸ τὰ κατορθώματα ἀκόμη καὶ ἂν προσέχει κανεὶς πάρα πολύ, γιατί συχνὰ ἡ αἴσθηση ἐξαπατᾶ, γι' αὐτὸ ἔχει ἐπινοηθεῖ καὶ τρίτο φάρμακο, ἡ προσευχὴ καὶ τὰ δάκρυα.

Ἡ προσευχὴ περιέχει εὐχαριστία γιὰ ὅσα καλὰ μᾶς ἔχουν δοθεῖ, καὶ αἰ-

τηση συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἐνισχυτικῆς δυνάμεως γιὰ τὸ μέλλον· γιὰτὶ χωρὶς τῆς θείας βοήθειας, ὅπως προείπαμε, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ ἢ ψυχῇ. Ἐπίσης, ὀδηγεῖ στὴν ἔνωση μὲ τὸν ποθούμενο Θεὸ καὶ τὴν ἀπόλαυσή Του, καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ κλίση τῆς βουλήσεως πρὸς Αὐτόν· τὸ νὰ πείσομε τὴ βούληση νὰ ἐπιθυμῇ αὐτὰ ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ πολὺ, εἶναι τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ κατορθώματος. Καὶ τὰ δάκρυα πάλι ἔχουν μεγάλη δύναμη. Γιὰτὶ ἐξιλεώνουν τὸν Κύριο γιὰ τὰ σφάλματά μας καὶ μᾶς καθαρίζουν ἀπὸ τίς κηλίδες ποὺ ἀποκτήσαμε ἀπὸ τὴν αἰσθητὴ ἡδονὴ καὶ δίνουν φτερά πρὸς τὸν οὐρανὸ στὴν ἐπιθυμία μας. Καὶ αὐτὰ ἔτσι εἶναι. Τὸ κατόρθωμα λοιπὸν εἶναι ἡ θεωρία τῶν νοητῶν καὶ ὁ τέλειος πόθος τους. Γιὰ νὰ τὸ πετύχομε αὐτό, χρειάζεται ἡ δουλαγωγία τοῦ σώματος, μέρη τῆς ὁποίας εἶναι ἡ νηστεία, ἡ σωφροσύνη καὶ ἄλλα, ποὺ γίνονται ὅλα γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Καὶ γιὰ νὰ πετύχομε αὐτά, καὶ μαζί μ' αὐτά, χρειάζεται ἡ προσευχή, καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ μοιράζεται σὲ πολλὰ μέρη· γιὰτὶ ὅπως αὐτὰ χρειάζονται γιὰ ἄλλα, ἔτσι καὶ γι' αὐτὰ χρειάζονται ἄλλα.

Κανεὶς νὰ μὴ νομίζει ὅτι ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ φιλαργυρία ἀφοροῦν στὸ σῶμα. Μόνον ἡ φιληδονία ἀφορᾷ στὸ σῶμα, ἡ ὁποία βρῆκε κατάλληλο φάρμακο τὴν κακοπάθεια τοῦ σώματος. Οἱ ἄλλες δύο κακίες ποὺ εἶπαμε, εἶναι γεννήματα τῆς ἄγνοιας. Γιὰτὶ ἡ ψυχὴ υἰοθετεῖ τὰ νόθα ἀπὸ ἔλλειψη ἐμπειρίας τῶν πραγματικῶν καλῶν καὶ ἀπὸ ἄγνοια τῶν νοητῶν. Μὲ τὸν πλοῦτο νομίζει ὅτι παρηγορεῖ τὴ φτώχεια· συγχρόνως ὅμως ὁ πλοῦτος ἐπιδιώκεται γιὰ φιληδονία καὶ γιὰ φιλοδοξία, καὶ καθ' ἑαυτόν, σὰν νὰ ἦταν κάποιος καλός. Αὐτὸ συμβαίνει ἀπὸ ἄγνοια τῶν πραγματικῶν καλῶν. Ἡ φιλοδοξία δὲν ὀφείλεται στὴν ἀνάγκη τοῦ σώματος —γιὰτὶ δὲν ἐξυπηρετεῖ διόλου τὸ σῶμα— ἀλλὰ στὴν ἀπειρία καὶ τὴν ἄγνοια τοῦ Πρώτου Καλοῦ καὶ τῆς ἀληθινῆς δόξας· αἰτία αὐτῆς καὶ γενικὰ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν, εἶναι ἡ ἄγνοια. Γιὰτὶ δὲν γίνεται ἐκεῖνος ποὺ ἐνόησε σωστὰ τὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἀπὸ ποῦ προῆλθε τὸ καθένα καὶ ποῦ καταλήγει, κατόπιν νὰ περιφρονῆσῃ τὸ σκοπὸ του καὶ νὰ στραφεῖ στὰ γήινα· γιὰτὶ ἡ ψυχὴ δὲν ἐπιθυμῇ ἐκεῖνο ποὺ φαινομενικὰ εἶναι καλόν. Καὶ ἂν τυραννεῖται ἀπὸ τὴ συνήθεια, μπορεῖ κάλλιστα νὰ νικήσῃ καὶ τὴ συνήθεια. Ἀλλὰ ὅταν ἀκόμη ὑπῆρχε ἡ συνήθεια, ξεγελιόταν ἀπὸ τὴν ἄγνοια. Ἐπομένως πρέπει νὰ φροντίσῃ γιὰ τὸ πρῶτο-πρῶτο ἀγαθόν, καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ὀρθὴν ἰδέαν περὶ τῶν ὄντων, καὶ ἀκολούθως νὰ δώσει φτερά στὴ βούληση γιὰ νὰ πετάξῃ πρὸς τὸ Πρῶτο Ἀγαθόν, νὰ καταφρονῆσῃ ὅλα τὰ παρόντα καὶ νὰ πληροφορηθεῖ γιὰ τὴ μεγάλη ματαιότητά τους. Γιὰτὶ, τί μᾶς βοηθοῦν στὸ σκοπὸ μας;

Καὶ γιὰ νὰ συνοψίσω, ἓνα μόνο εἶναι τὸ ἔργο τῆς λογικῆς ψυχῆς μέσα στὸ σῶμα, νὰ ἐπιθυμῇ τὸν τελικὸ τῆς σκοπὸ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐνέργεια τῆς βουλήσεως, χωρὶς νόηση, εἶναι ἀκίνητη, γι' αὐτὸ προσλαμβάνομε τὴ νοερὴ ἐνέργεια. Ἡ νόηση εἶναι εἴτε γιὰ χάρη τῆς βουλήσεως, εἴτε καὶ γιὰ τὸν ἑαυ-

τό της καὶ γιὰ τὴ βούληση· πράγμα πού φαίνεται πιό σωστό. Γιατί ἡ μακαριότητα, τῆς ὁποίας ὄχι μόνον πρόξενος, ἀλλὰ καὶ τύπος εἶναι ἡ ἐδῶ ζωὴ τοῦ ἀγωνιστῆ, ἔχει καὶ τὶς δύο ἐνέργειες, καὶ τὴ νόηση καὶ τὴ βούληση, δηλαδὴ ἀγάπη καὶ πνευματικὴ ἡδονή. Εἴτε λοιπὸν καὶ οἱ δύο ἐνέργειες, εἴτε ἡ μία εἶναι ἡ κυριότερη, ἄς φιλοσοφήσουν ὅσοι θέλουν. Πρὸς τὸ παρὸν δεχόμεστε καὶ τὶς δύο ἐνέργειες. Καὶ τὴ μία τὴν ὀνομάζομε θεωρία, ἐνῶ τὴν ἄλλη, πράξη. Καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ συναντᾶται ἡ μία χωρὶς τὴν ἄλλη, ὅταν μιλάμε γιὰ τὶς ὑψηλότες αὐτὲς ἐνέργειες. Σ' ἐκεῖνες πού εἶναι χαμηλότερες καὶ ἔρχονται ὕστερα ἀπὸ αὐτές, εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ συμβαίνει αὐτό. Ὅσα ἐμποδίζουν τὶς ἐνέργειες αὐτὲς ἢ ὀδηγοῦν στὰ ἀντίθετα, τὰ ὀνομάζομε κακίες. Ὅσα βοηθοῦν ἢ μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, τὰ ὀνομάζομε ἀρετές. Τὶς ἐνέργειες τῶν ἀρετῶν τὶς ὀνομάζομε κατορθώματα. Τὶς ἐνέργειες τῶν κακιῶν τὶς ὀνομάζομε παραπτώματα καὶ ἁμαρτήματα. Χαρακτηριστικὸ κάθε ἐνέργειας, εἴτε πρὸς τὸ χειρότερο, εἴτε πρὸς τὸ καλύτερο, εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπει ὁποῖος ἐνεργεῖ, καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ἐνέργεια σύνθετη ἀπὸ νόηση καὶ βούληση.

